

Archeologische opgraving
Diksmuide,
Generaal Baron Jacquesstraat

Titel

Archeologische opgraving Diksmuide, Generaal Baron Jacquesstraat

Auteurs

Anne Vandeplassche, Stefanie Sadones en Robrecht Vanoverbeke

Opdrachtgever

Stad Diksmuide

Projectnummer

2016-281

Plaats en datum

Gent, april 2017

Reeks en nummer

BAAC Vlaanderen Rapport 497

ISSN 2033-6896

Inhoud

1	Inleiding	1
2	Bureauonderzoek	3
2.1	Landschappelijke en bodemkundige situering	3
2.1.1	<i>Topografische situering</i>	3
2.1.2	<i>Geologie en landschap</i>	5
2.1.3	<i>Bodem</i>	6
2.2	Archeologische data	8
2.2.1	<i>Centrale Archeologische Inventaris</i>	8
2.3	Historiek en cartografische bronnen.....	10
2.3.1	<i>Algemene historische situatie</i>	10
2.3.2	<i>De Westpoort (A. Vandeplassche)</i>	12
2.3.3	<i>Geofysisch onderzoek</i>	24
2.4	Archeologische verwachting.....	26
3	Methode	28
4	Resultaten	30
4.1	Spoorbeschrijving en interpretatie	30
4.2	Bodemopbouw.....	36
4.3	Samenvatting sporen.....	40
5	Uitwerking	41
6	Vondstmateriaal	42
6.1	Glas	42
6.2	Metaal.....	42
6.3	Aardewerk.....	43
6.4	Bot	45
7	Natuurwetenschappelijk onderzoek	46
8	Besluit en herinterpretatie	47
9	Bibliografie	50
10	Lijst met figuren	52
11	Bijlagen	53
11.1	Lijsten	53
11.1.1	<i>Sporenljst</i>	53
11.1.2	<i>Fotolijst</i>	53
11.1.3	<i>Vondstenlijst</i>	53
11.1.4	<i>Monsterlijst</i>	53
11.2	Digitale versie van het rapport, de bijlagen en het fotomateriaal	53

Foto voorpagina: postmiddeleeuwse riolering, verstoord door recente betonnen rioolbuis

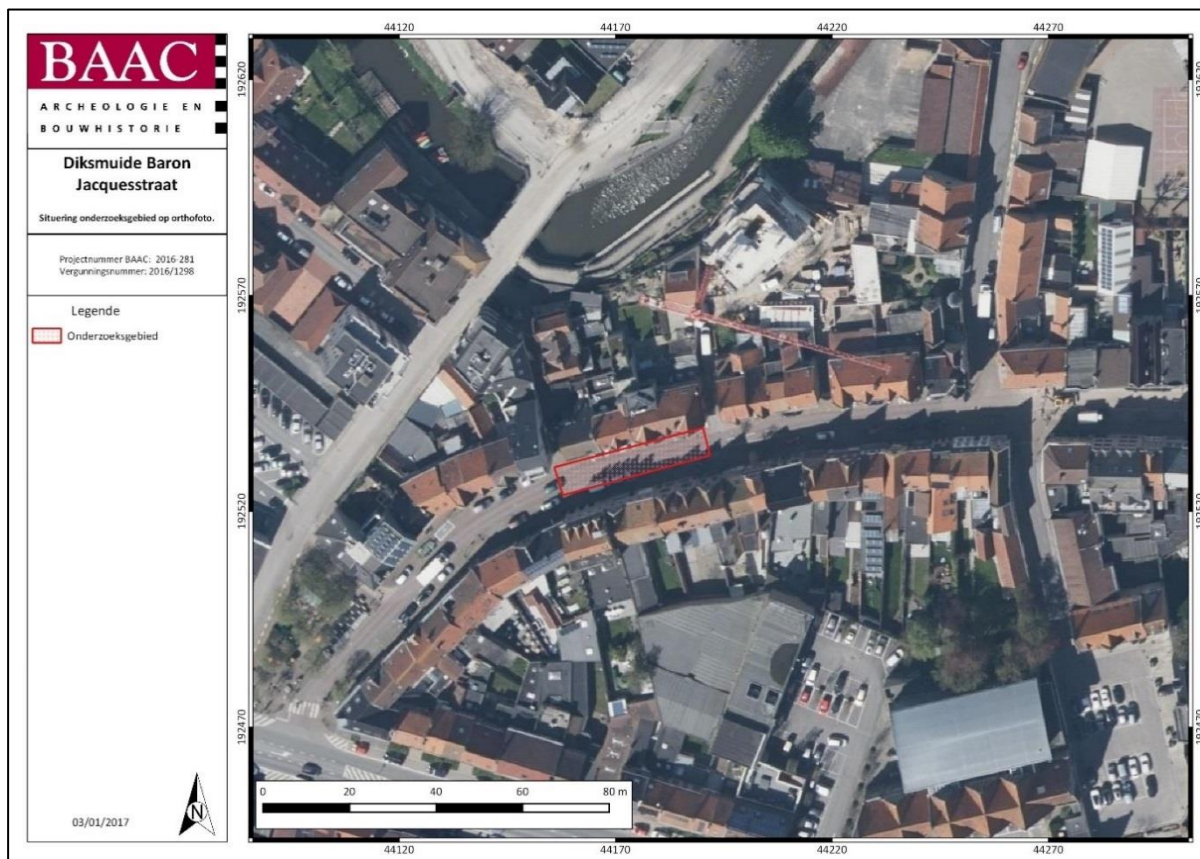
Technische fiche

Naam site:	Diksmuide, Generaal Baron Jacquesstraat
Onderzoek:	Archeologische opgraving
Ligging:	Generaal Baron Jacquesstraat, Diksmuide, West-Vlaanderen
Kadaster:	Afdeling 1, tussen Sectie A en Sectie B, Percelen: Openbare Weg
Coördinaten:	X: 44192 Y: 192538 (noordoosten van het terrein) X: 44158 Y: 192530 (noordwesten van het terrein) X: 44193 Y: 192535 (zuidoosten van het terrein) X: 44160 Y: 192527 (zuidwesten van het terrein)
Opdrachtgever:	Stad Diksmuide
Uitvoerder:	BAAC Vlaanderen bvba
Projectcode BAAC:	2016-281
Projectleiding:	Robrecht Vanoverbeke
Vergunningsnummer:	2016/1298
Naam aanvrager:	Robrecht Vanoverbeke
Terreinwerk:	Jeroen Vanden Borre, Robrecht Vanoverbeke, Adonis Wardeh, Stefanie Sadones, Jasper Billemont
Verwerking:	Stefanie Sadones met bijdrages van Anne Vandeplassche, Ron Bacx, Jelle De Mulder, Anna De Rijck en Annelies Claus
Wetenschappelijke begeleiding:	n.v.t.
Trajectbegeleiding:	Jessica Vandevelde (Agentschap Onroerend Erfgoed West-Vlaanderen)
Bewaarplaats archief:	BAAC Vlaanderen bvba (tijdelijk)
Grootte projectgebied:	236 m ²
Grootte onderzochte oppervlakte:	131 m ²
Termijn:	Veldwerk: 4 dagen Uitwerking: 10 dagen
Reden van de ingreep:	Binnen grootschalige riolerings- en herinrichtingswerken werd in de Generaal Baron Jacquesstraat te Diksmuide één welbepaalde zone aangestipt om archeologisch op te volgen.
Bijzondere voorwaarden:	Opgesteld door het Agentschap Onroerend Erfgoed
Archeologische verwachting:	Zie verder.
Resultaten:	Naar aanleiding van geplande riolerings- en wegeniswerken in de Generaal Baron Jacquesstraat voerde Baac bvba een opgraving uit in een zone die werd afgebakend op basis van de resultaten van het geofysisch bodemonderzoek dat werd uitgevoerd door Adede. In deze straat zou immers vroeger de

Westpoort gestaan hebben, een toegangspoort die deel uitmaakte van de middeleeuwse versterkingsgordel rond de binnenstad. Tijdens de opgraving werden echter enkel postmiddeleeuwse rioleringen aangesneden. Het profiel en enkele boringen brachten aan het licht dat de opgraving zich bevond in de voormalige vestinggracht van de middeleeuwse omwalling en dat resten van de Westpoort zich dus ten oosten van de onderzochte zone zouden bevinden.

1 Inleiding

Naar aanleiding van een stedenbouwkundige vergunningsaanvraag heeft BAAC Vlaanderen bvba in opdracht van de Stad Diksmuide een archeologische opgraving uitgevoerd. Doorheen enkele centrumstraten in Diksmuide zal een vernieuwing van de riolering en een heraanleg van de wegenis gerealiseerd worden. Dit gaat gepaard met graafwerken waardoor het bodemarchief zal verstoord worden. Op één welbepaalde locatie werd door het Agentschap Onroerend Erfgoed geadviseerd om een archeologische opgraving te laten uitvoeren. Eerder uitgevoerd onderzoek binnen het plangebied had aangetoond dat op deze locatie mogelijk archeologische resten, een middeleeuwse stadspoort, aanwezig zijn.

Figuur 1: Situering onderzoeksgebied op orthofoto¹

In het kader van het 'archeologiedecreet' (decreet van de Vlaamse Regering 30 juni 1993, houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium, inclusief de latere wijzigingen) en het uitvoeringsbesluit van de Vlaamse Regering van 20 april 1994, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop zich archeologische waarden bevinden, verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. In het licht van de bestaande wetgeving heeft de opdrachtgever beslist, in samenspraak met het Agentschap Onroerend Erfgoed, eventuele belangrijke archeologische waarden te onderzoeken voorafgaande aan de werken. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden. In dit betreffende geval bleek behoud *in situ* geen optie en werd direct een opgraving voorgeschreven.

Het onderzoek werd uitgevoerd tussen 7 september 2016 en 14 september 2016. Projectverantwoordelijke was Robrecht Vanoverbeke. Jasper Billemont, Stefanie Sadones, Jeroen Vanden Borre en Adonis Wardeh werkten mee aan het onderzoek. Contactpersoon bij de bevoegde overheid,

¹ AGIV, 2016a.

Agentschap Onroerend Erfgoed provincie West-Vlaanderen, was Jessica Vandevelde. Contactpersoon bij de opdrachtgever (*Stad Diksmuide*) was Jeroen Rondelez.

Na dit inleidende hoofdstuk volgt een bureauonderzoek, met de gekende bodemkundige en archeologische gegevens betreffende het onderzoeksgebied en haar omgeving. Vervolgens wordt de toegepaste methode toegelicht. Daarna worden de resultaten van de archeologische opgraving gepresenteerd. Hieruit volgen een synthese en interpretatie van de occupatiegeschiedenis van het onderzoeksterrein.

2 Bureauonderzoek

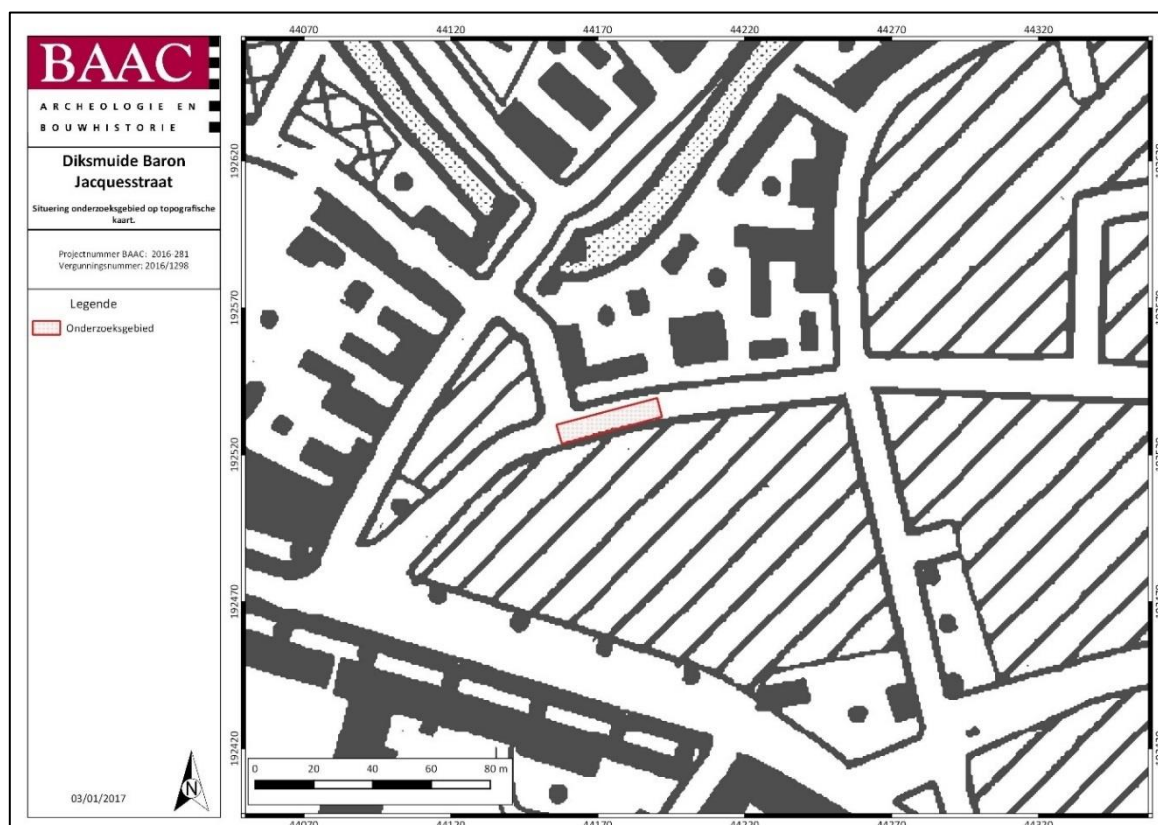
In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de beschikbare kennis inzake bodemkunde, geomorfologie, historie en archeologie met betrekking tot de onderzoekslocatie en omgeving. Deze informatie vormt de basis voor de archeologische verwachting van het onderzoeksgebied.

2.1 Landschappelijke en bodemkundige situering

2.1.1 Topografische situering

Het onderzoeksgebied ligt in de huidige gemeente Diksmuide, in het noordwesten van de provincie West-Vlaanderen. Diksmuide is een fusiegemeente met 15 deelgemeentes, namelijk Diksmuide zelf, Kaaskerke, Esen, Keiem, Beerst, Lampernisse, Oostkerke, Stuivekenskerke, Pervijze, Oudekapelle, Nieuwkapelle, Sint-Jacobskapelle Nieuwkapellen, Leke, Vladslo en tenslotte Woumen.² Omliggende gemeenten zijn Nieuwpoort, Middelkerke, Gistel, Koekelare, Kortemark, Houthulst, Lo, Alveringem en Veurne.³

De exacte locatie van het afgebakende plangebied is weergegeven op Figuur 1 tot en met Figuur 3. Het plangebied is gesitueerd in het midden van de Baron Generaal Jacquesstraat, heeft een totale oppervlakte van 236 m² en betreft openbaar domein.

Figuur 2: Situering onderzoeksgebied op de topografische kaart⁴

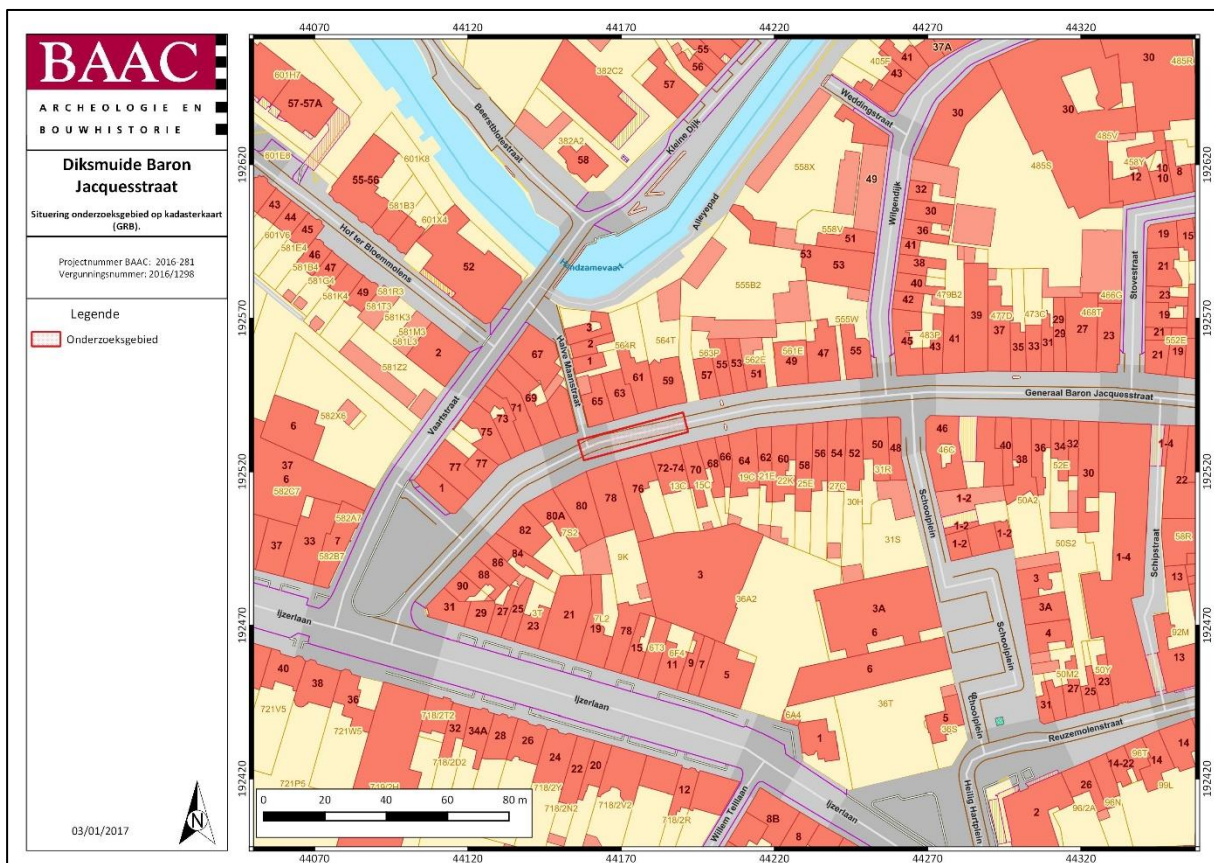
² INVENTARIS ONROEREND ERFGOED, 2016b.

³ GEMEENTE DIKSMUIDE, 2016.

⁴ AGIV, 2016b.

Doorheen het centrum van de stad plant de Stad Diksmuide een vernieuwing van het rioleringsstelsel en de heraanleg van de wegenis. Dit gaat gepaard met graafwerken waardoor het bodemarchief zal verstoord worden eventuele waardevolle archeologische resten vernietigd zullen worden.

In de Bijzonder Voorwaarden, opgesteld voor dit onderzoek, werd een zone afgebakend waar voorafgaand aan de rioleringswerken, een archeologische opgraving diende te gebeuren. In de ondergrond van het plangebied bevinden zich reeds heel wat leidingen en rioleringen. De aanleg hiervan heeft ongetwijfeld voor een ernstige bodemverstoring gezorgd, waardoor de kans op intact archeologisch erfgoed eerder klein is. Dit geldt evenwel niet voor één welbepaalde locatie, namelijk de Westpoort. Deze zware stadspoort is duidelijk afgebeeld op onder meer de kaart van Jacob van Deventer (midden 16de eeuw) en maakt deel uit van de middeleeuwse versterkingsgordel rond de binnenstad. De poort bevond zich aan de stadszijde van een oude en op vandaag verdwenen IJzerarm, die even ten noorden van de Vaartstraat uitmondde in de Handzamevaart. De kans dat een dergelijke massieve constructie niet volledig werd opgeruimd door voorgaande rioleringswerken en nog gedeeltelijk bewaard is in de bodem, wordt reëel geacht. Bij een geofysisch onderzoek dat door Adede bvba werd uitgevoerd, werd in de op te graven zone een signaal opgevangen van een obstakel of constructie in de ondergrond. Ook werden tijdens het graven van een inspectieput muurresten aangetroffen op deze locatie. Het is niet volledig zeker of dit effectief de middeleeuwse stadspoort is, maar de locatie van de constructie komt in elk geval overeen met de vooraf geraadpleegde cartografische bronnen.

Figuur 3: Situering onderzoeksgebied op de kadastrakaart (GRB)⁵

⁵ AGIV, 2016c.

2.1.2 Geologie en landschap

Op basis van de *Databank Ondergrond Vlaanderen* wordt binnen het plangebied het tertiair substraat gevormd door afzettingen van het Lid van Kortemark (*TtKo*) (Figuur 4). Ten oosten van het plangebied wordt het tertiair substraat gevormd door het Lid van Egem (*TtEg*).⁶ Zowel het Lid van Kortemark als het Lid van Egem zijn eenheden die behoren tot de Formatie van Tielt.⁷ De beschrijving van de verschillende lithologische eenheden hieronder gebeurt van boven naar onder, of van jong naar oud.

Het Lid van Egem wordt gekenmerkt door grijsgroen zeer fijn zand, kleilagen, zandsteenbanken en is glauconiet- en glimmerhoudend. Het is de voorbode van een tweede belangrijke Ypresiaantransgressie, gekend als de Paniseliaantransgressie, waarbij het Bekken van Mons (in het zuiden) overspoeld wordt. Het zandige Lid van Egem vertegenwoordigt de lage zeespiegelfase van deze transgressie. Op basis van lithologische en algemeen genetische kenmerken worden deze afzettingen in de jongere Formatie van Hyon ondergebracht. Tussen het Lid van Egem en het Lid van Kortemark bevinden zich nog de afzettingen van het Lid van Egemkapel, die hoofdzakelijk bestaan uit kleiige silt. Onder het Lid van Egemkapel tenslotte bevindt zich het 40 m dikke Lid van Kortemark, een siltige eenheid met een vijftal opeenvolgende faciessen. De afzettingen van het Lid van Kortemark worden gekenmerkt door zowel grijze tot groengrijze klei tot silt, als dunne banken zand en silt.⁸

Figuur 4: Situering van het onderzoeksgebied op de tertiairgeologische kaart⁹

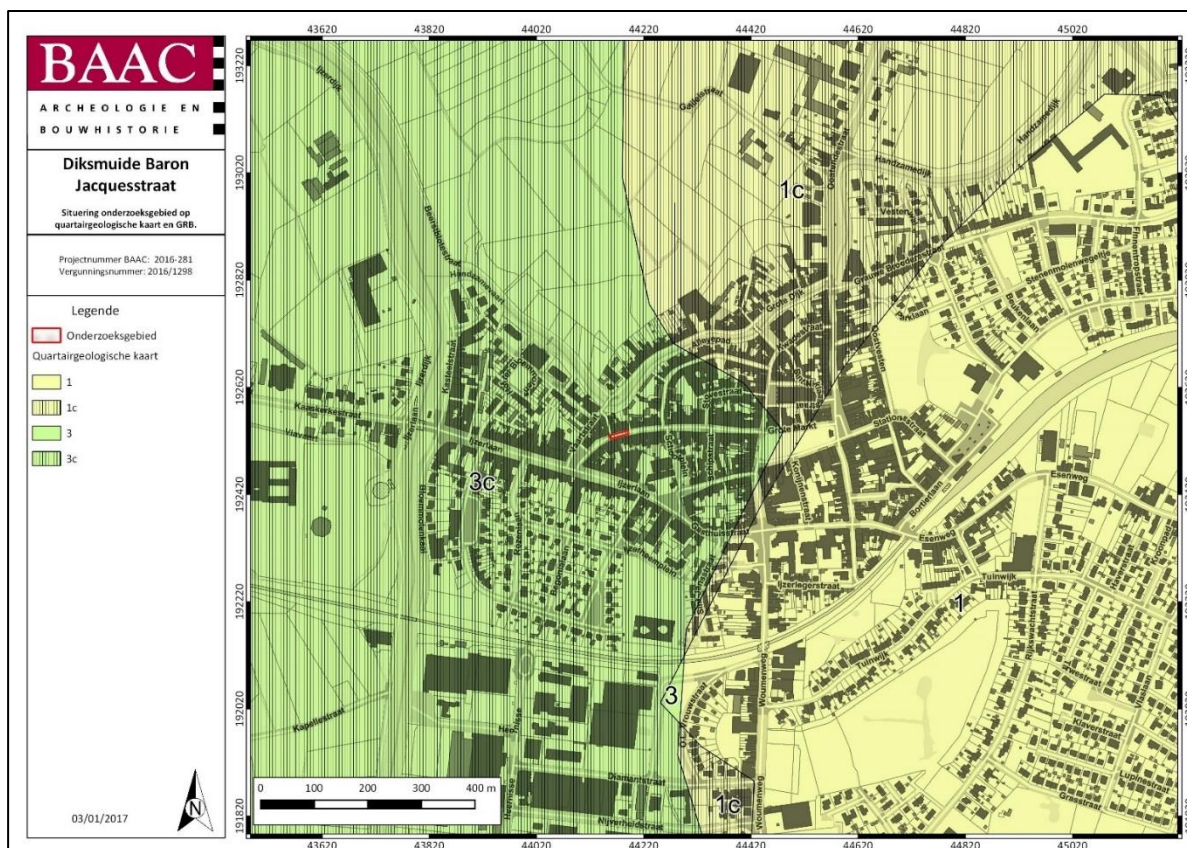
⁶ DOV, 2016a.

⁷ Borremans, 2005: p. 130.

⁸ Ibid.

⁹ DOV, 2016a.

Volgens de quartairgeologische kaart (Figuur 5) komen in het plangebied (gekarteerd met nummer 3c) fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) (**FLPw**) voor. Hierboven bevinden zich eolische afzettingen (**ELPw**) (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk Vroeg-Holoceen. Deze bestaan uit zand tot zandleem in het noordelijke en het centrale gedeelte van Vlaanderen, en uit silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen. Mogelijk komen bij deze eolische afzettingen (**ELPw**) ook hellingsafzettingen van het Quartair (**HQ**) voor. Het geheel wordt afgedekt door mariene en estuariene getijdenafzettingen van het Holoceen (**GH**). In een kleine zone ten zuidoosten van het plangebied (gekarteerd met het nummer 3) komen deze getijdenafzettingen van het Holoceen (**GH**) niet voor. Ten oosten van het plangebied (gekarteerd met nummer 1) komen enkel de eolische afzettingen (**ELPw**) van zand tot silt van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk Vroeg-Holoceen en/of hellingsafzettingen van het Quartair (**HQ**) voor. Ten noordoosten en ten zuidoosten van het plangebied (gekarteerd met het nummer 1c) wordt dit nog afgedekt door mariene en estuariene getijdenafzettingen van het Holoceen (**GH**).¹⁰

Figuur 5: Situering van het onderzoeksgebied op de quartairgeologische kaart¹¹

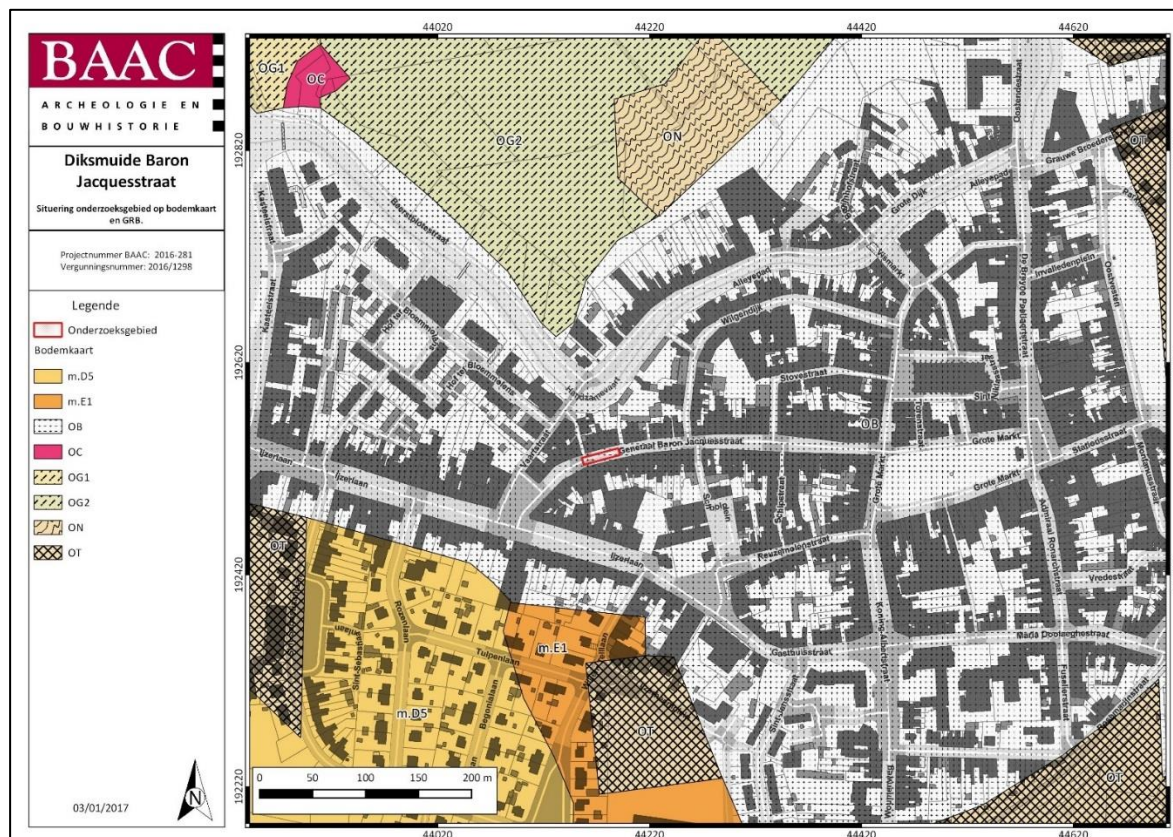
2.1.3 Bodem

Op de bodemkaart van Vlaanderen (Figuur 6) is de bodem in het plangebied gekarteerd als bebouwde zone (OB), waarbij het bodemprofiel door het ingrijpen van de mens gewijzigd of vernietigd is. In de nabije omgeving van het plangebied bevinden zich voornamelijk antropogene kunstmatige gronden: verdwenen bewoningen (OC), uitgebikte gronden (OG1 en OG2), opgehoogde gronden (ON) en tot slot sterk vergraven gronden (OT). Ten zuiden van het plangebied komen twee bodemtypes die behoren tot de Middellandpolders voor, namelijk de overdekte kreekruggronden (m.D5) en de dekkleigronden (m.E1). Beide bodemtypes worden gekenmerkt door een bodem die bestaat uit zware klei tot klei. De bodemtypes vertonen echter een verschillend bodemprofiel: bij de overdekte

¹⁰ DOV, 2016b.

¹¹ DOV, 2016b.

kreekruggonden verlicht het bodemprofiel min of meer geleidelijk van onder naar boven, terwijl de dekkleigronden een tamelijk homogene profielopbouw vertonen.¹² Algemeen behoren alle bovenstaande bodemtypes tot de zeepolders.¹³

Figuur 6: Situering onderzoeksgebied op de bodemkaart van Vlaanderen¹⁴

¹² DOV, 2016c.

¹³ Ibid.

¹⁴ DOV, 2016c.

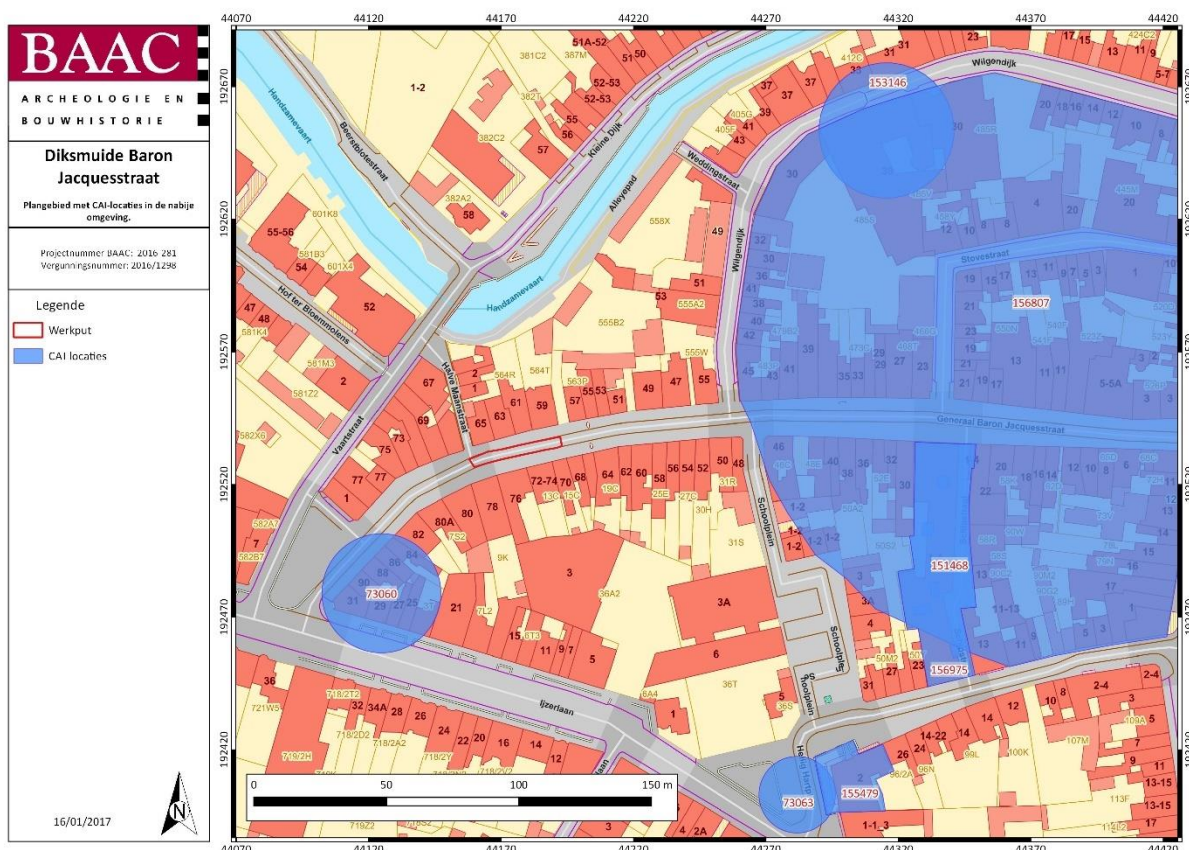
2.2 Archeologische data

2.2.1 Centrale Archeologische Inventaris

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) is een databank van archeologische vindplaatsen in Vlaanderen. Dit overheidsinstrument helpt ons om een inschatting te maken over het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied. Voor het plangebied zelf aan de Generaal Baron Jacquesstraat te Diksmuide zijn er geen archeologische waarden gekend. In de nabijheid van het plangebied komen wel enkele archeologische waarden voor (Tabel 1, Figuur 7).¹⁵

CAI-NUMMER	OMSCHRIJVING
153146	COLLEGE DIKSMUIDE
156807	DIKSMUIDE CIRCULAIRE VORM - INDICATOR
151468	REUZEMOLENSTRAAT
156975	GOUDEN LEEUW
155479	HEILIG HARTPLEIN
73063	REUZEN- OF KOFFIEPOTMEULENTJE
73060	DEN OLIESLAGER

Tabel 1: Archeologische waarden in de CAI in de onmiddellijke omgeving van het plangebied.¹⁶

Figuur 7: CAI-kaart van het onderzoeksgebied met de archeologische vindplaatsen in de omgeving¹⁷

¹⁵ CAI 2016.

¹⁶ CAI 2016.

¹⁷ CAI 2016.

In de nabije omgeving van het plangebied zijn er zeven vindplaatsen te zien op de CAI (Figuur 7). Ten noordoosten van het plangebied werd ter hoogte van het Sint-Aloysiuscollege langs de Wilgendijk een fragment aardewerk (*ID 153146*) gevonden dat dateert in de Nieuwe Tijd. De grote zone die aangeduid werd ten oosten van het plangebied (*ID 156807*) omvat een indicatie voor de oude middeleeuwse stadskern die kon afgebakend worden op basis van de circulaire vorm in het stratenplan. Ten zuidoosten van het plangebied werd naar aanleiding van een inbreidingsproject op terreinen langs de Reuzemolenstraat in 2010 een vooronderzoek door middel van proefsleuven uitgevoerd door Monument (*ID 151468*). Hierbij werden drie archeologische niveaus aangetroffen. Het eerste archeologische niveau bestond uit verschillende bakstenen en houten structuren en paaltjes, die een weergave vormen van de bewoning van het terrein in de 15de eeuw (late middeleeuwen). In het profiel van de proefsleuven werd een tweede archeologisch niveau herkend, dat gevormd werd door een organisch zwart pakket met veel inclusies van aardewerk, dierlijk bot, hout en leer. Naar alle waarschijnlijkheid is dit hetzelfde volmiddeleeuwse ophogingspakket dat ook op de Grote Markt werd aangetroffen. Hieronder bevond zich het derde archeologische niveau, dat teruggaat tot de 12de eeuw.¹⁸

In 2011 werd door Ruben Willaert een opgraving uitgevoerd op terreinen ten zuidoosten van het plangebied, gelegen tussen de Reuzemolenstraat en de Generaal Baron Jacquesstraat (*ID 156975*). Hierbij werden zowel sporen uit de volle middeleeuwen als sporen uit de late middeleeuwen aangetroffen. Een grote oost-west georiënteerde gracht met beschoeiing gaat mogelijk terug op de 9de-eeuwse burchtgracht en de 11de-eeuwse gracht rond de prestedelijke kern. Na de voltooiing van de nieuwe stadsgracht (aangelegd tussen 1270 en 1359) werd deze brede gracht vermoedelijk volledig opgegeven. Verder werd een “zwart” pakket aangetroffen dat in feite een opeenvolging was van verschillende pakketten verspitte moederbodem en organische (mest)pakketten, die in meerdere fasen tot stand gekomen zijn vanaf de vroege 12de / late 13de eeuw tot de late middeleeuwen. De volmiddeleeuwse sporen omvatten voorts onder andere kleiwinningskuilen, lineaire percelleringen door middel van greppels (vanaf de late 12de eeuw of vroege 13de eeuw) en een vondstenrijk ophogingspakket net boven de moederbodem uit de 12de-13de eeuw. Het vondstmateriaal uit de volle middeleeuwen bestaat uit glas, organisch materiaal (waaronder een groot aantal lederen schoenfragmenten) en aardewerk (waaronder steengoed, rood aardewerk, grijsgebakken aardewerk). De sporen uit de late middeleeuwen bestaan uit een L-vormige gracht, verschillende tonwaterputten en verschillende baksteenstructuren (met onder andere een rioolstructuur, een waterput, een beerput, een steunbeer, en een mogelijke voorraadkuil).¹⁹

Bij opgravingen in 1999 uitgevoerd door het I.A.P. aan de oostzijde van het huidige Heilig Hartplein ten zuidoosten van het plangebied, werden twee haaks op elkaar staande grachtgedeelten aangetroffen in de bodem (*ID 155479*). Deze dateren in de late middeleeuwen. De oudste gracht was oost-west georiënteerd, en omsloot vermoedelijk het areaal tussen de Handzamevaart en de Reuzemolenstraat, de Grote Markt en de Debreyne - Peellaertstraat. In de vulling werd schervenmateriaal uit de 13de eeuw aangetroffen.

Tenslotte bevond zich in de 18de eeuw (Nieuwe Tijd) ten zuidoosten van het plangebied de koren- en schorsmolen “Reuzen- of Koffiepotmeulentje” (*ID 73063*), een houten achterkanter op een stenen onderbouw. De molen was op de oude vestingmuren gebouwd, ongeveer recht tegenover het huidige Heilig Hartplein, in de huidige Gasthuisstraat (tussen de toenmalige straatjes “De Acht Zaligheden” en “De Vier Uitersten”). De molen werd vernietigd in 1914.²⁰

¹⁸ Centraal Archeologische Inventaris 2015.

¹⁹ CAI 2016.

²⁰ CAI 2016.

De laatste locatie bevindt zich ten zuidwesten van het onderzoeksgebied, ter hoogte van het kruispunt van de huidige Generaal Baron Jacquesstraat met de Ijzerlaan. “Den Olieslager” (ID 73060) was een houten graan- en windmolen uit de 18de eeuw (Nieuwe Tijd), die werd gesloopt in 1886.²¹

2.3 Historiek en cartografische bronnen

2.3.1 Algemene historische situatie

De belangrijkste waterlopen in en rondom de stad Diksmuide zijn de Ijzer (met eerste vermelding als ‘Isere’ in 840) en de Handzamevaart (met eerste vermelding als “Hantsame Vaert” op de Grote Kaart van het Brugse Vrije van Pieter Pourbus in de 16de eeuw), die samen met de omliggende “Broeken” de restanten van de inbraakgebieden van de duinkerketransgressie van de 3de tot 8ste eeuw en de duinkerketransgressie van de 11de eeuw vormen.²²

De ligging op de rand van een overstromingsgebied op de grens met twee vruchtbare landbouwzones en de ligging op de samenvloeiing van twee rivieren zijn bepalende factoren voor de ontstaansgeschiedenis van Diksmuide. De bewoningskern ontwikkelde zich tussen de laatste bochten van de Handzamevaart vóór de monding in de Ijzer.²³

Over de oudste bewoning van Diksmuide bestaan verschillende hypothesen, gebaseerd op bepaalde perceleringsvormen. De eerste mogelijkheid omvat de aanwezigheid van een vluchtburcht met wal en gracht in de late 9de eeuw, als onderdeel van de “castella recens facta” of verdedigingslinie tegen de invallen van de Noormannen in de Vlaamse kuststreek.²⁴ De tweede hypothese stelt dat de vroegste bewoning dateert uit de volle middeleeuwen en bestond uit een D-vormig omwald terrein, aansluitend op de Handzamevaart.²⁵ In beide gevallen zou de vroegste bewoning zich ten (noord)oosten van het huidige onderzoeksgebied situeren.

In de eerste helft van de 11de eeuw werd de kustvlakte geteisterd door grote overstromingen tijdens de duinkerketransgressie. Na deze overstromingen ontwikkelt zich op de rand van het overstromingsgebied te Diksmuide een kleine nederzetting. In 1089 wordt Diksmuide dan ook voor het eerst vermeld in de historische bronnen als “Dicasmutha”, een kapel afhankelijk van de moederkerk in Esen. “Dicasmutha” omvat de toponymen voor dijk en monding, en verwijst dan ook waarschijnlijk naar een nederzetting die ontstond bij een dijk gebouwd aan of in de monding van een kreek die in de Ijzer vloeiende. Dit zou een voorloper van de Handzamevaart kunnen zijn, aangezien de oever van deze laatste oorspronkelijk versterkt was met een dam die doorliep tot aan de Ijzer. Ondanks de verzanding van de Ijzergolf en de daarmee gepaard gaande teloorgang van de Diksmuidse haven blijft de nederzetting in de loop van de 11de en de 12de eeuw aan belang toenemen, mede dankzij de spectaculaire groei van de lakenhandel. Dit toenemende belang is op verschillende vlakken merkbaar. Zo is er een verschuiving merkbaar van de term “oppidum” (versterking) in 1120 naar “portus” (in de betekenis van ‘stad’) in 1127, het verkrijgen van de eigen stadrechten in het midden van de 12de eeuw, en het onafhankelijk worden van de parochie en de oprichting van de Sint-Niklaaskerk in 1144.²⁶

In de 13de eeuw wordt de stad uitgebreid naar het zuiden toe, vanaf de Grote Markt met in het verlengde de huidige Generaal Baron Jacquesstraat. Tevens wordt in deze periode een stadsversterking opgericht met een min of meer eivormige plattegrond, bestaande uit aarden wallen en een verdedigingsgracht, met vier poorten. De mogelijke aanleiding hiervoor is ofwel de oplopende spanning tussen Vlaanderen (Ferrand van Portugal) en Frankrijk (Filips II August) in het begin van de

²¹ CAI 2016.

²² INVENTARIS ONROEREND ERFGOED, 2016a.

²³ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED, 2016a.

²⁴ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED, 2016a.

²⁵ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED, 2016c.

²⁶ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED, 2016a.

13de eeuw, ofwel het conflict tussen graaf Gewijde van Dampierre met zijn leenheer Filips de Schone (koning van Frankrijk) naar het einde van de 13de eeuw toe.²⁷²⁸ Vanaf de 14de eeuw wordt een geleidelijke versterking van de stadspoorten doorgevoerd, maar wanneer de stadsversterking bij de plunderingen door Engelsen en Gentenaars in de 14de eeuw beschadigd werd, wordt deze slechts geleidelijk terug heropgebouwd. Dit is het rechtstreekse gevolg van het tanende belang van de stad.²⁹

Tussen de 13de en de 15de eeuw was Diksmuide een belangrijk centrum voor de lakenproductie, maar de Honderdjarige Oorlog (1337-1453) en de oprichting van eigen lakenproductie in Engeland betekenen de ondergang van de lakenhandel in Diksmuide.³⁰ De stad had sindsdien hoofdzakelijk een verzorgende functie, met als belangrijkste markt de zuivelmarkt, waar producten uit de omliggende gebieden aangeboden werden. De botermarkt van Diksmuide bleef tot in de 20ste eeuw van belang.³¹

Wanneer in de 15de eeuw opnieuw sprake is van een Engelse dreiging, worden plannen gemaakt voor de oprichting van een nieuwe verdedigingsgordel. Hierbij werd, in een poging om de tanende lakenhandel terug te laten opbloeien, uitgebreid naar het zuiden toe met de bedoeling om hier de arbeiders voor deze industrie te huisvesten. Omwille van de negatieve economische situatie bleef de nieuwe stadsversterking echter slechts een idee, en werd enkel de oude stadsversterking hergebruikt en opgelapt. De stad had zes stadspoorten, waaronder de Westpoort. Bij een brand in 1513 verdween de zuidelijke uitbreiding terug.³²³³

In de 16de eeuw betekent de concurrentie van Hondschote de definitieve ondergang voor de Diksmuidse lakenhandel. De voltooiing van de disbank in de Sint-Niklaaskerk in 1542 en het toenemende belang van deze instelling zijn aanwijzingen voor de groeiende armoede in de stad. Diksmuide ontsnapt aan de Beeldenstorm, maar aan het eind van de 16de eeuw wordt door de Spaanse troepen een verdedigingsgordel aangelegd ten westen van de Ijzer om de achterliggende polders te beschermen tegen plundertochten door de Watergeuzen. De huidige benaming van de brug naar Diksmuide over de Ijzer, ten westen van het plangebied, is afgeleid van één van de forten uit deze verdedigingslinie.³⁴

In de 17de eeuw kent Diksmuide opnieuw een bloeiperiode onder de aartshertogen Albrecht en Isabella, wat een verhoogde bouwactiviteit met zich meebrengt. Huizen worden vernieuwd en onder andere een gildehuis voor de schuttersgilde Sint-Joris en het groot convent van het begijnhof worden gebouwd. Het einde van de 17de eeuw wordt echter getypeerd door herhaaldelijke conflicten, waarbij de stad afwisselend hetzij in Franse, hetzij in Spaanse handen terechtkomt.³⁵

Na de Vrede van Utrecht (1713) en de Oostenrijkse Erfopvolgingsoorlogen (1740-1748) heerst in de 18de eeuw een periode van relatieve rust. Aan het eind van de 18de eeuw, na de Slag bij Jemappes (1792) en de Slag van Fleurus (1794), worden de Zuidelijke Nederlanden definitief ingelijfd bij Frankrijk. Voor de komende 20 jaar behoort Diksmuide tot het Franse departement van de Leie.³⁶

In de negentiende eeuw vindt een gedeeltelijke afbraak en demping van de vestingen (en wellicht ook van de stadspoorten) plaats. Tot het begin van de Eerste Wereldoorlog is Diksmuide een kleine historische stad met nog deels bewaarde vestingen en een belangrijke boter- en diamantnijverheid.³⁷ De Eerste Wereldoorlog heeft echter een grote impact op Diksmuide. Na de val van Brugge (14 oktober 1914) besliste Koning Albert I om de linkeroever van de Ijzer te versterken (door middel van

²⁷ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED, 2016a.

²⁸ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED, 2016c.

²⁹ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED, 2016a.

³⁰ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED, 2016a.

³¹ HASQUIN 1980, pp. 198-199.

³² Ibid.

³³ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED, 2016c.

³⁴ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED, 2016a.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid.

gevechtsstellingen en loopgraven) en bruggenhoofden op de rechteroever uit te bouwen. Aan het begin van de Ijzerslag (die zal duren van 18 oktober 1914 tot 31 oktober 1914) bevindt zich te Diksmuide één van de drie bruggenhoofden. Op 16 oktober 1914 begint de Slag om Diksmuide. De stad ligt zwaar onder vuur tijdens de constante beschietingen door de Duitsers en wordt verdedigd door 6000 Franse marinefuseliers (onder leiding van admiraal Ronarc'h) en Belgische eenheden (waaronder het Twaalfde Regiment onder leiding van kolonel Jacques).³⁸ De Grote Markt van Diksmuide (ten oosten van het huidige plangebied) vormt een belangrijk militair punt voor de verdediging van de stad, en wordt dus zwaar onder vuur genomen door de Duitsers. Wanneer de voorpost te Lombardsijde definitief in vijandelijke handen terechtkomt, houdt het Belgische Leger op de oostelijke oever van de Ijzer enkel nog te Diksmuide stand. Onder leiding van kolonel Generaal Baron Alphonse Jacques de Dixmude worden verschillende Duitse bestormingen, beschietingen en bombardementen afgeslagen, maar op 10 november 1914 valt Diksmuide dan toch in handen van de Duitsers. Tijdens de daaropvolgende vier oorlogsjaren blijft Diksmuide in Duitse handen, waarbij de stad aanhoudende Frans-Belgische beschietingen en bombardementen te verduren krijgt. Hierdoor wordt Diksmuide herleid tot een puin- en kraterlandschap en worden alle restanten van de vroegere vestingen uitgewist.³⁹

Voor de heropbouw van Diksmuide werd een plan opgesteld door architect Jozef Viérin, waarbij de historisch gegroeide stadsplattegrond en stratenpatroon behouden worden, en de historisch regionale baksteenarchitectuur waar mogelijk toegepast wordt. Bij de wederopbouw wordt een kwalitatief onderscheid gemaakt gerelateerd aan de afstand tot het centrum en de Grote Markt: de panden met de grootste architecturale kwaliteit bevinden zich dan ook onder andere in de Generaal Baron Jacquesstraat.⁴⁰

Herhaaldelijke zware bombardementen door de Duitsers in 1940 treffen vooral de zone tussen de huidige Generaal Baron Jacquesstraat en de Handzamevaart, en verschillende gebouwen waaronder de Sint-Niklaaskerk branden volledig uit.⁴¹

De Generaal Baron Jacquesstraat loopt met een knik vanaf de Ijzerlaan in het zuidwesten, tot aan de Grote Markt in het oosten. Oorspronkelijk was Weststraat genaamd naar de Westpoort die ter hoogte van het kruispunt met de Halve Maanstraat zou gestaan hebben. In 1924 kreeg de straat de huidige benaming als hulde aan generaal Alphonse Jacques de Dixmude (1858-1928), die Diksmuide tot 10 november 1914 uit Duitse handen kon houden. De Generaal Baron Jacquesstraat is reeds te zien op de kaart van Deventer (ca. 1550). De straat kreeg het zwaar te verduren tijdens beide Wereldoorlogen, en werd na de zware bombardementen van 1940 heropgebouwd.⁴²

2.3.2 De Westpoort (door A. Vandeplassche)

Voor het verkennend vooronderzoek naar de voormalige Westpoort werden verschillende bronnen geraadpleegd. De meest relevante bron waarbij ook een archiefstudie van de stadsrekeningen van Diksmuide werd uitgevoerd is de thesis '*Diksmuide ommuurd: De geschiedenis van een Middeleeuwse stad vanuit militair-architecturaal standpunt (9^e-15^e eeuw)*'. Deze thesis vat ook specifieke literatuur over Diksmuide en omwalling goed samen. Daarnaast wordt er in de *Flandria Illustrata* door Sanderus verwezen naar de omwallingen stadspoorten.

³⁸ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED, 2016b.

³⁹ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED, 2016a.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

⁴² INVENTARIS ONROEREND ERFGOED, 2016d.

a) Historische situatie van de Westpoort

13^e eeuw

De stad Diksmuide ontwikkelde zich sterk gedurende de 11^e en 12^e eeuw en verkreeg dan ook zijn stadrechten in de 12^e eeuw.⁴³ Het bekomen van stadsrechten had een grote impact op de stedenbouwkundige ontwikkeling van deze middeleeuwse stad, want onder deze stadsrechten viel ook het recht om de stad te omwallen en de toegang tot de stad af te sluiten met poorten. Hierbij moet wel aangehaald worden dat een stadsomwalling niet hetzelfde is als een stadsverdediging, het recht op een verdediging is altijd een regaal recht dus aan grafelijke toestemming onderworpen. Het aantal poorten en de omvang van de omwalling werd bepaald door het verkeer en de ligging van de stad.

Naar aanleiding van de Frans-Vlaamse spanningen in Vlaanderen tijdens de derde kwart van de 13^e eeuw werd vermoedelijk de eerste stadsomwalling rond Diksmuide aangelegd.⁴⁴ Dit wordt o.a. vermeld in het werk *'Flandria Illustrata'* (1641-1644) van A. Sanderus: *"Ten Tyde van Guy, Graaf van Vlaandre, was Dixmuide wel met een Wal, Sterkten en Poorten voorzien, gelyk blykt uit den open Brief welken Diedrik Kastelein in 1270 aan die van Nieupoort verleende, en waarin van de grachten van Dixmuide gewag gemaakt word ..."*⁴⁵

Deze oudste omwalling was waarschijnlijk eerder eenvoudiger uitgevoerd. Een natte of droge gracht, een aarden wal en doornhaag vormden de meest essentiële elementen. De stadspoorten waren daarbij vaak niet meer dan een uitsparing in de aarden wal, met een brug over de gracht. Door het ontbreken van bronnenmateriaal is het niet mogelijk over het aanzicht van de 13^e-eeuwse stadsomwalling en de Westpoort in het specifiek te verstreken.⁴⁶

14^e eeuw

Over de 14^e-eeuwse stadsomwalling zijn ook maar zeer weinig gegevens gekend. De enige vermelding uit de bron *Flandria Illustrata* van A. Sanderus luidt als volgt: *"In 1300 wird zy met eene steene Muur omvangen ..."*⁴⁷ Deze vermelding duidt waarschijnlijk op het versteningsproces van de stadspoorten die aanvatte met de bouw van de stenen poortgebouwen. Deze stenen poortgebouwen stonden symbool voor de vrijheid van een stad.

Over de typologie van de aangepast omwalling kan men zich (bij gebrek aan specifiek bronmateriaal) deels baseren op de ontwikkeling van omwallingen van andere Vlaamse steden in diezelfde periode. Tijdens de 14^e eeuw werden verschillende Vlaamse steden zoals Damme, Cassel, Aardenburg, Oudenaarde en Deinze in een wedloop met de door de Franse bezette steden op vrij uniforme wijze versterkt. Brugge en Diksmuide waren tijdens het omwallingsproces in Franse handen waardoor de kans groot is dat ook de omwalling gelijkenissen vertoont. Voorgenoemde steden (zowel in Franse als in Vlaamse handen) werden versterkt met een dubbele gracht en achterliggende aarden wal en stenen poortgebouwen.⁴⁸ Over de graad van verstening van de wallen is geen bronmateriaal voorhanden en kunnen geen uitspraken gedaan worden.

Door een enorme stadsbrand in 1333 moest er een heel deel van de stad, inclusief nieuwe omwallingen, opnieuw worden opgetrokken. Deze werken met nieuwe vesten werden afgewerkt in 1359. Vervolgens was Diksmuide slachtoffer van het conflict tussen de verschillende Vlaamse steden onderling. De stad werd zeer zwaar getroffen na een reeks van plunderingen, brandstichting en verwoesting tijdens de Gentse opstand in 1379-1385. Zonder twijfel leed de toen bestaande omwalling

⁴³ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED, 2016a.

⁴⁴ VERHAEGE, 2008: p. 25.

⁴⁵ SANDERUS, 1725: p. 43.

⁴⁶ VERHAEGE, 2008: p. 28.

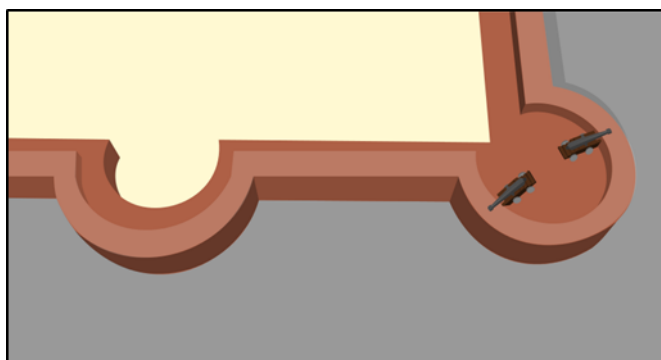
⁴⁷ SANDERUS, 1725: p. 43.

⁴⁸ VERHAEGE, 2008: pp. 29-30.

hier zwaar onder, waarbij nadien de herstellingswerken zeer traag op gang kwamen.⁴⁹ De impact van de brand en de Gentse opstand voor specifiek de Westpoort zijn ongekend. Maar door de grootteschaal en de impact van de vernielingen is de kans reëel dat ook deze reeds versteende poort ernstige schade opliep.

De Westpoort tijdens de Bourgondische omwalling in de 15de en de 16de eeuw

Ondanks de uitbreiding van de artillerie kan gezegd worden dat middeleeuwse stenen versterkingen nog steeds doeltreffend waren. Maar door de opkomst van deze nieuwe artillerie werd de omwalling in de 15^e eeuw tussen 1406 en 1460 versterkt en uitgebreid met stenen onderdelen zoals rondelen en bolwerken (Figuur 8). De stadspoorten vormden de zwakste schakel in de toenmalige verdediging en werden doorheen deze fasen zeer zwaar versterkt en aangepast. De wallen zelf zullen nooit volledig uit steen worden opgetrokken.⁵⁰

*Figuur 8: Bolwerk en rondeel*⁵¹

De verbouwingen naar de Bourgondische versterking kent drie grote bouwfases. Tijdens de eerste bouwfase van 1404-1410 werd de omwalling, die in erbarmelijke staat verkeerde, bestendigd, hersteld en versterkt. Er werden ook grote werken aan de stadspoorten en bruggen uitgevoerd, inclusief de Westpoort. Zo groef men bijvoorbeeld nieuwe fundamenten voor de Oost- en Westpoort uit. Tijdens de tweede fase van 1411-1435 breidde de omwalling uit. In de stadsrekeningen besprak men ook de poorten en bruggen, wat kan wijzen op nieuwe werken aan de poorten. Bij de derde en laatste fase van 1438 tot 1460 voegde men nieuwe defensieve elementen toe waarna de werken aan de toenmalige omwalling afgerond werden. In 1513 brandde de stad opnieuw grotendeels uit.⁵²

Tijdens opgravingen van het 15^e-eeuwse kasteel van Diksmuide (dat deel uitmaakte van de defensie) werd naast de hoofdconstructie een kleinere constructie van 9 m op 9 m aangetroffen. Door het aantreffen van een grote hoeveelheid palen en een dwarsbalk gaat men er van uit dat dit sporen zijn van een poortgebouw met brug.

De Italiaanse en Oud-Nederlandse omwalling tijdens de 17de en de 18de eeuw

Nadat Diksmuide in Spaanse handen kwam werd de Bourgondische omwalling aangepast naar Italiaans model (Figuur 9). Hierbij werden poorten en muren verlaagd. Zo bleven de versterkingen bij een beschieting langer stabiel en vormden ze bovendien zelf een platform voor defensie artillerie. De rondelen en bolwerken werden vervangen door kleine bastions, soms voorzien van teruggetrokken flanken met daarin kazematten. De stadspoorten werden ingegraven in de aarden wallen. Het is niet

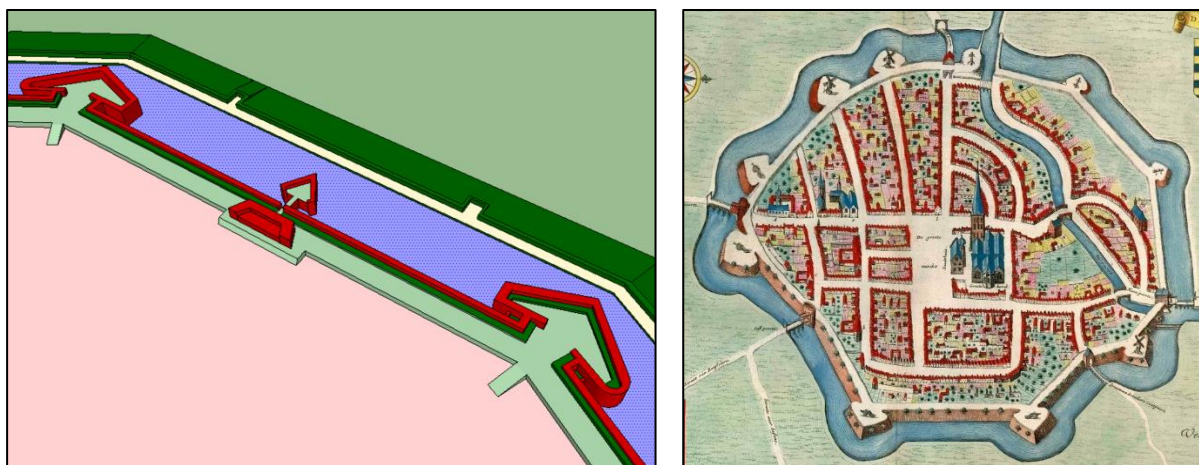
⁴⁹ VERHAEGE, 2008: pp. 31-35.

⁵⁰ VERHAEGE, 2008: p. 37.

⁵¹ WIKIPEDIA, 2016a.

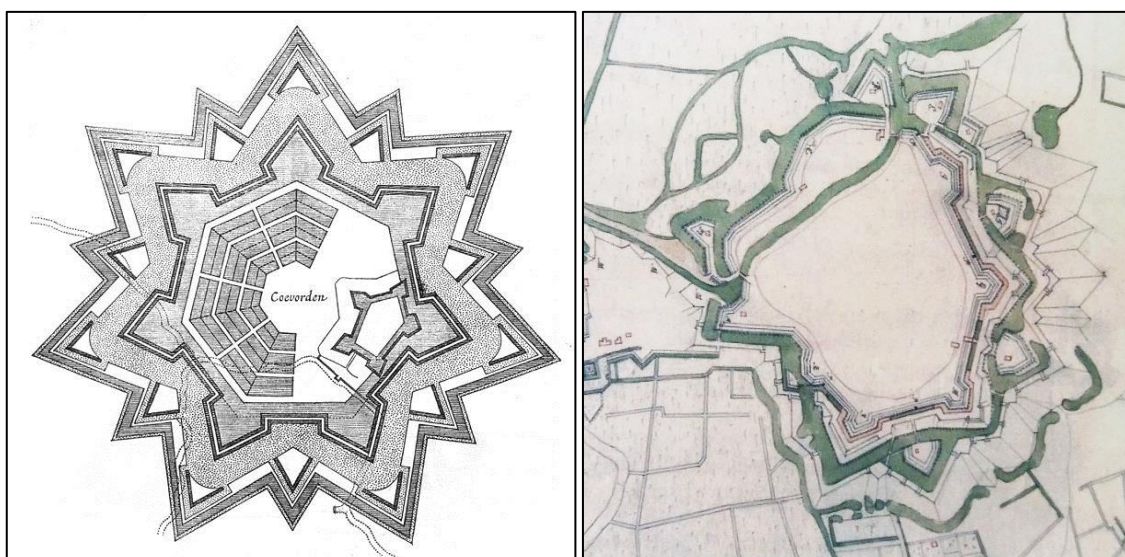
⁵² VERHAEGE, 2008: pp. 50-60.

geweten of de constructie hierbij volledig vervangen werd. De locatie van de Westpoort wijzigde echter niet.

Figuur 9: Links a: schematische voorstelling van het Italiaanse vestingstelsel.⁵³ Rechts b: Diksmuide volgens het Italiaanse vestingstelsel⁵⁴

Vanaf de tweede helft van de 17^e eeuw werd Diksmuide herhaaldelijk door de Fransen ingenomen en door de Spanjaarden heroverd. Tijdens deze woelige periode werd de omwalling van de stad opnieuw aangepast, dit maal volgens het Oud-Nederlands systeem waarbij de bastions vergroten en er voorwerken worden toegevoegd (Figuur 10). Vermoedelijk werd dit toegevoegd aan de toenmalige vesting. De Westpoort werd waarschijnlijk in de deze fase afgebroken en herleid tot een tunnel die het bastion verliet via een brug. Na de vrede kwam Diksmuide in Oostenrijkse handen en verdween de omwalling geleidelijk uit het stadsbeeld. Enkele structuren werden mee opgenomen in de uitbreiding. De Westpoort verdween volledig en werd vervangen door een opgehoogde weg waarlangs men de stad vrij kon verlaten of binnekomen.

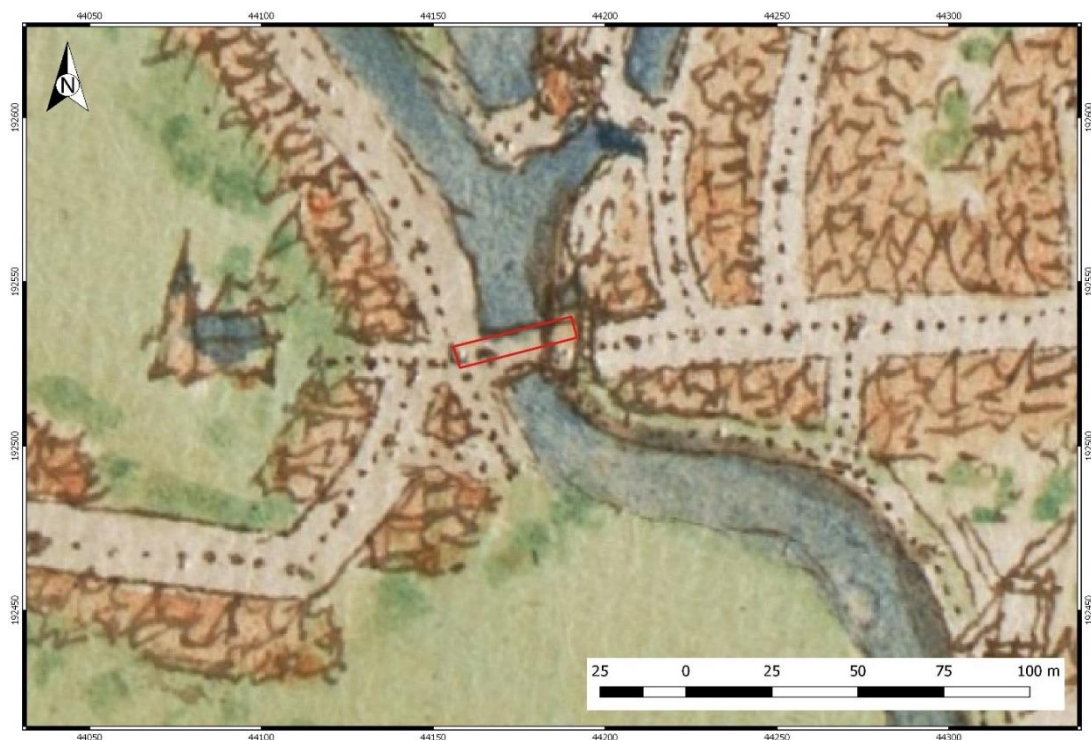
Figuur 10: Links a: vestingwerken van de stad Coevorden volgens Oud-Nederlands systeem.⁵⁵ Rechts b: vesting Diksmuide volgens Oud-Nederlands systeem⁵⁶

⁵³ WIKIPEDIA, 2016b.

⁵⁴ VAN DELFT & VAN DER KROGT, 2012: pp. 264-265.

⁵⁵ WIKIPEDIA, 2016c.

⁵⁶ VERHAEGE, 2008: pp.

b) Cartografische bronnen*Jacob van Deventer ca. 1560*

Figuur 11: De middeleeuwse Westpoort aangeduid op het stadsplan van Diksmuide door Jacob van Deventer, ca.1560⁵⁷

Figuur 12: Detail van de Westpoort, op het stadsplan van Diksmuide door Jacob van Deventer (ca. 1560)⁵⁸

⁵⁷ Cartesius 2016.

⁵⁸ Ibid.

De stadsplattegronden van Jacob van Deventer (ca. 1560) vormen voor veel steden in Vlaanderen de vroegste kaart met een gedetailleerde weergave van het stadsplan. Ook voor Diksmuide is dit de oudst gekende plattegrond.

Zoals voordien aangegeven bestaat de toenmalige bourgondische omwalling uit een gracht met wallen en stadspoorten (Figuur 11). Toch lijkt het zwaartepunt niet te liggen op de realistische uitwerking van de toen reeds defensieve omwalling. De poort zelf (Figuur 12) wordt afgebeeld als een toren met vierkant grondplan en puntdak. De brug werd niet in detail uitgewerkt.

Het georefereren van deze 16de eeuwse kaart moet met enige voorzichtigheid worden benaderd. De ligging van het plangebied mag niet letterlijk worden overgenomen.

Kopie Caerte Figuratif vande Stadt en Lande van het schependom van Diksmuide ca.1613

Figuur 13: Caerte Figuratif vande Stadt ende Landen van het Schependom van Dixmude soos y gehelghen waeren ten Jaere 1613 stiptelick naerghevolghet achter een ghelyck Caerte draeghende de daete van voorn[oemde] Jeare opden 16en en volgen[de] daghen [decem]bris 1702. In 1885 naget[ekend] door Patr[atricius] Vanuyfhuys⁵⁹

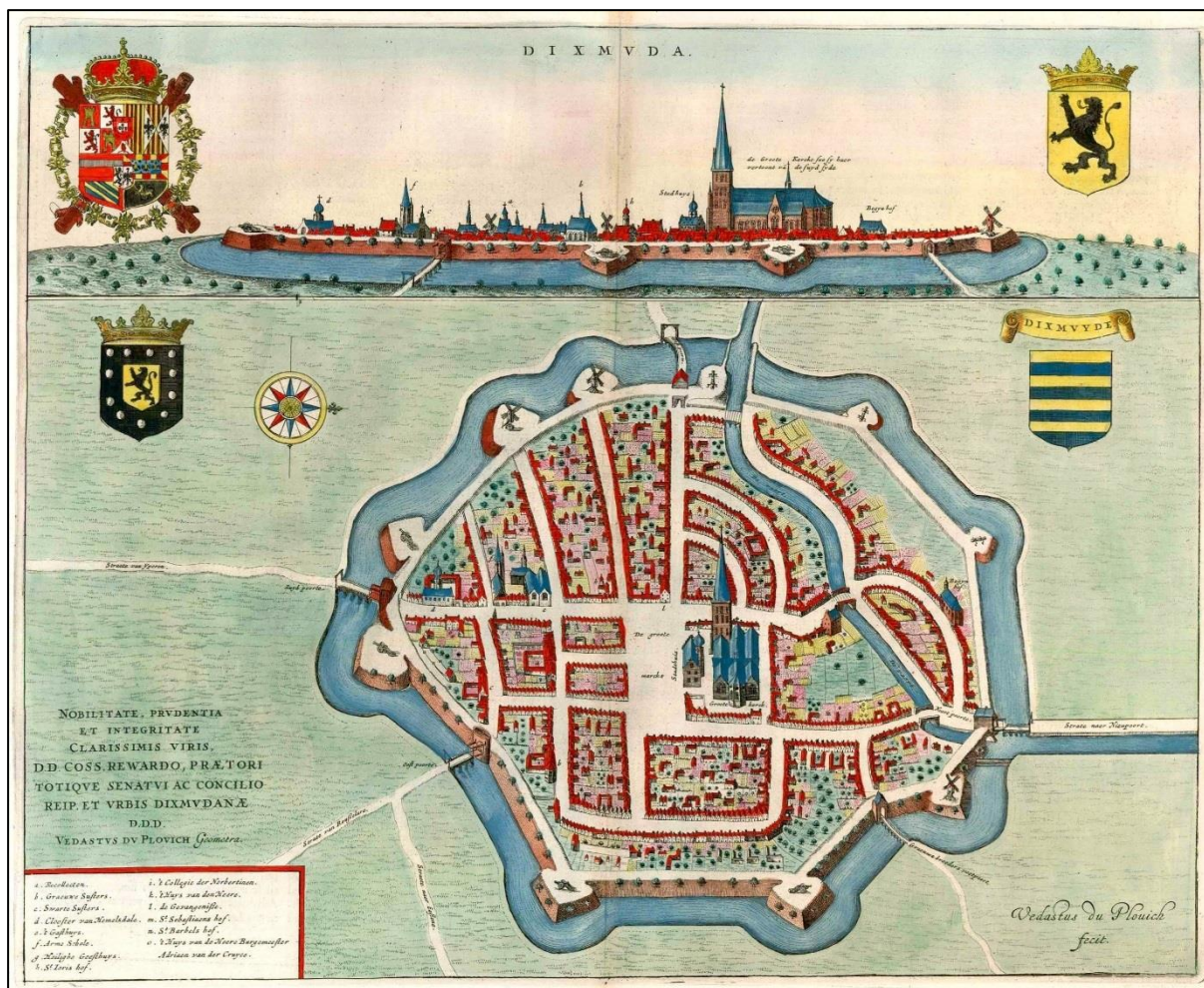
De kaart van de onbekende auteur werd in 1885 door Patricius Van Duyfhuys, toenmalig gemeenteraadslid van Diksmuide, gekopieerd. De plattegrond is weinig gedetailleerd en kent een versimpelde weergave omdat het hoofddoel eruit bestond de indeling van de landen van het schependom af te beelden.⁶⁰ Ondanks het abstracte kaartniveau wordt de stadspoort met valbrug nog wel afgebeeld (Figuur 13), wat de aanwezigheid ervan vermoedelijk bevestigt. De poortgebouwen worden telkens op gelijkaardige wijzen afgebeeld als vierkant gebouw met zadel of puntdak en valbrug.

Het georefereren van deze 17de eeuwse kaart moet ook hier met enige voorzichtigheid worden benaderd. De ligging van het plangebied mag niet letterlijk worden overgenomen.

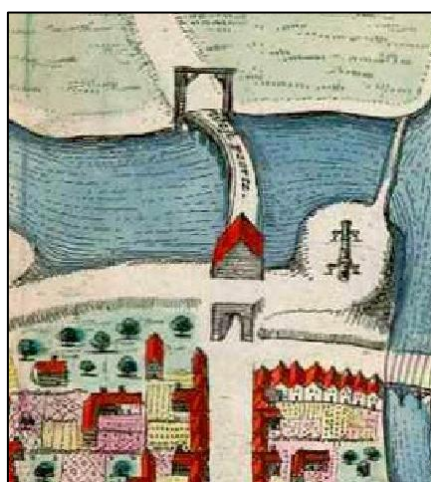
⁵⁹ PIETERS, 1885: pp. 340-341.

⁶⁰ VERHAEGE, 2008: p. 43.

Flandria Illustrata, 1641 door A. Sanderus

Figuur 14: stadsplattegrond van Diksmuide uit de Flandria Illustrata door A. Sanderus, 1644⁶¹

Figuur 15: Detail van de Westpoort uit de stadsplattegrond van Diksmuide door A. Sanderus, 1644⁶²

⁶¹ VAN DELFT & VAN DER KROGT, 2012: pp. 264-265.

⁶² Ibid.

De kaart in figuur 15 is afkomstig uit het historiografisch en cartografisch werk van de Vlaamse Kanunnik A. Sanderus uit 1644 (Figuur 14). Ondanks de vereenvoudiging van het stadsbeeld geeft de kaart een zeer gedetailleerde weergave van de bebouwing. Het plan geeft de situatie met de Italiaanse omwalling weer.

De verdedigende functie van de stadspoort is overgenomen door de uitspringende rondelen waarop geschut is opgeteld. Op Figuur 15 is te zien hoe de poort werd ingegraven in de omwalling. Het poortgebouw zelf bestaat uit een eenvoudige rechthoekige constructie met zadeldak. Een brug met constructie buiten de omwalling verbindt de linker oeverwal van de aftakking van de IJzer met de stad.

Plan met fortificaties van Diksmuide, 2de helft 17de eeuw

Figuur 16: Plan de Dixmude afkomstig uit het Statens Arkiv te Stockholm, 2^e helft 17^e eeuw⁶³

Het plan afkomstig uit de staatsarchieven van Stockholm, geeft de fortificaties rond de stad Diksmuide in de 2^e helft van de 17^e eeuw weer (Figuur 16). De herkomst, datum of cartograaf zijn niet gekend. De kaart met vermoedelijk militaire origine kan als een zeer accurate weergave van de militaire architectuur en waterlopen beschouwd worden.⁶⁴

De vesting rond Diksmuide evolueerde in de 17^e eeuw van een gebastioneerde Italiaanse omwalling naar het Oud-Nederlandse model. De stadspoort is ten opzichte van de vorige omwalling volledig in het bastion ingewerkt waardoor het gebouw van de Westpoort verdwenen is. De brug veranderde ook van oriëntatie door de herprofilering van de gracht.⁶⁵

⁶³ VERHAEGE, 2008: p. 70.

⁶⁴ VERHAEGE, 2008: p. 45.

⁶⁵ VERHAEGE, 2008: p. 70.

Stadsgezicht van Diksmuide door kunstschilder M. Haecke in 1716

Figuur 17: Historisch stadsplan Haecke, 1716 ⁶⁶

Dit historische panoramische stadsplan door kunstschilder M. Haecke uit 1716 geeft een zeer nauwkeurige en gedetailleerde weergave van de binnenstad en buitenwijken van Diksmuide (Figuur 17). Volgens het plan lijkt een deel van de omwalling wel deels verstevigd met steen. De omwalling vervult waarschijnlijk geen defensieve functie meer. Er is geen artillerie meer aanwezig op de omwalling en de doorgang aan de voormalige Westpoort werd opengesteld voor vrij verkeer via een opgehoogde weg. Het is onduidelijk of de in grachten afgeleide IJzerarm nog aanwezig is.

⁶⁶ Open erfgoeddepot Stad Diksmuide: detailfoto door Stads- en OCMW-archivaris De Heer Chris Vandewalle.

Plan der stede ende schependomlanden van Dixmude 1774

Figuur 18: Plan der stede ende schependomlanden van Dixmude, 1774⁶⁷

Het plan (Figuur 18) heeft met het weergeven van de stad en schependomlanden dezelfde functie als de *caert figuratif* van 1613. Doch is deze versie opgesteld met meer zorg en oog voor detail. De situatie is gelijkaardig aan het plan uit 1716. De toegang naar de stad is vrij. Op het plan is in tegenstelling tot voorgaand plan duidelijk te zien dat de gracht nog niet gedempt is maar al wel versnipperd. Ook grote delen van de omwalling zijn nog niets geslecht.

⁶⁷ VERHAEGE, 2008: pp. 69.

Ferrariskaart van Diksmuide uit 1777

Figuur 19: contour van het middeleeuws poortgebouw aangeduid op de Ferrariskaart ⁶⁸

De Ferrariskaarten zijn een verzameling van 275 uiterst gedetailleerde topografische kaarten van de Oostenrijkse Nederlanden. Ze zijn opgemaakt tussen 1771 en 1778 onder leiding van Joseph de Ferraris, een generaal bij de Oostenrijkse artillerie en veldmaarschalk in de Oostenrijkse Nederlanden. Het is de eerste systematische kartering van het Belgische grondgebied.⁶⁹

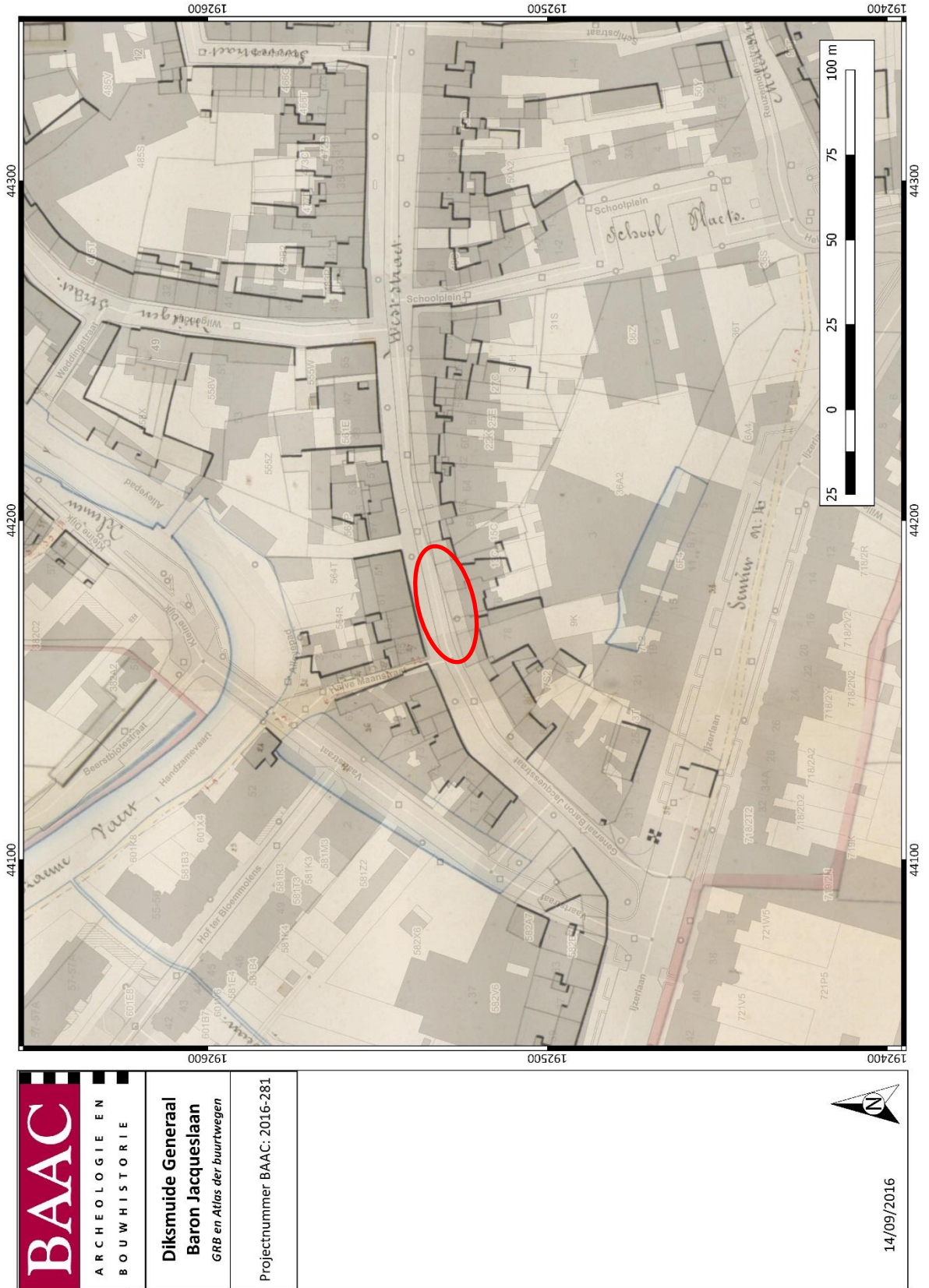
De waterlopen en contouren van de omwalling blijven fragmentarisch bewaard in het landschap en de stedenstructuur (Figuur 19). De stadspoort is ook hier niet meer afgebeeld en het plangebied wordt stilaan mee opgenomen in de uitbreiding van het stedelijk gebied.

Atlas der Buurtwegen

In de volgende en laatste kaartbron wordt de 19de eeuwse situatie weergegeven. De Atlas der Buurtwegen werd geprojecteerd op de huidige kadastrale ondergrond. Wat opvalt is dat de toenmalige Baron Jacquesstraat veel smaller was. De zuidelijke rooilijn bevindt zich vermoedelijk onder het huidige straatniveau. Van de poort of omwalling is niets meer aanwezig in het straatbeeld. Ter hoogte van de huidige Vaartstraat is nog een restant van de postmiddeleeuwse vestinggracht zichtbaar. Ook binnen enkele percelen ten zuiden van de onderzoekslocatie is nog een waterpartij aanwezig dat als restant van hetzelfde bastion kan worden gerekend.

⁶⁸ GEOPUNT, 2016a.

⁶⁹ http://belgica.kbr.be/nl/coll/cp/cpFerraris_nl.html

 <p>ARCHEOLOGIE EN BOUWHISTORIE</p>	<p>Diksmuide Generaal Baron Jacqueslaan GRB en Atlas der buurtwegen</p>	<p>Projectnummer BAAC: 2016-281</p>	 <p>14/09/2016</p>
	<p>Projectnummer BAAC: 2016-281</p>		

Figuur 20: Atlas der Buurtwegen gegeoreferereerd

2.3.3 Geofysisch onderzoek

In opdracht van de stad Diksmuide voerde ADEDE bvba een geofysische detectie uit, met als doel het in kaart brengen van mogelijke archeologische sporen (zoals restanten van de Westpoort) in Generaal Baron Jacqueslaan en dit op een non-destructieve wijze.⁷⁰ Het onderzoeksgebied dat werd afgebakend had een lengte van ongeveer 180m en een breedte tussen de 12 en 15m, met een totale oppervlakte van ongeveer 2000m². Zowel de openbare weg, parkeerplaatsen en het trottoir werden in het onderzoeksgebied opgenomen.

De detectie werd uitgevoerd met behulp van grondradardetectie (GPR), een techniek die zeer geschikt is voor archeologische en geologische toepassingen, waarbij men de detectie van relatief grotere structuren (in m schaal) tot een meetdiepte tot 3-4m ambiëert. Het onderzoeksgebied bestond uit een wegweg met veel metallische objecten in de onmiddellijke omgeving. Een grondradardetectie is hier de voorkeursmethode aangezien de meetapparatuur geen storende invloed ondervindt van omgevingsfactoren (in tegenstelling tot een magnetometrische detectie).⁷¹

Bij de detectie met behulp van een grondradar werd verspreid over nagenoeg de volledige detectieoppervlakte een groot aantal begraven structuren geregistreerd. De meeste van deze structuren zitten relatief ondiep op een diepte tussen 0 en 100 cm en kunnen gelinkt worden aan aanwezige nutsleidingen, kabels en rioleringen. Aangezien de onderzoeksvraag voor dit geofysisch onderzoek specifiek gericht was op het aantreffen van mogelijke restanten van de Westpoort binnen het onderzoeksgebied, waren bij de analyse van de meetgegevens enkel reflectoren met een significante grootte (+50 cm) op een voldoende grote diepte (+100 cm) van belang. Op basis van deze gegevens werd binnen het onderzochte gebied één duidelijke reflector aangeduid die kan wijzen op een structuur of anomalie in de ondergrond (Figuur 21). De reflector werd het duidelijkst opgemeten op een dwarsprofiel dat ingemeten is tot in de Halve Maanstraat (Figuur 22).⁷²

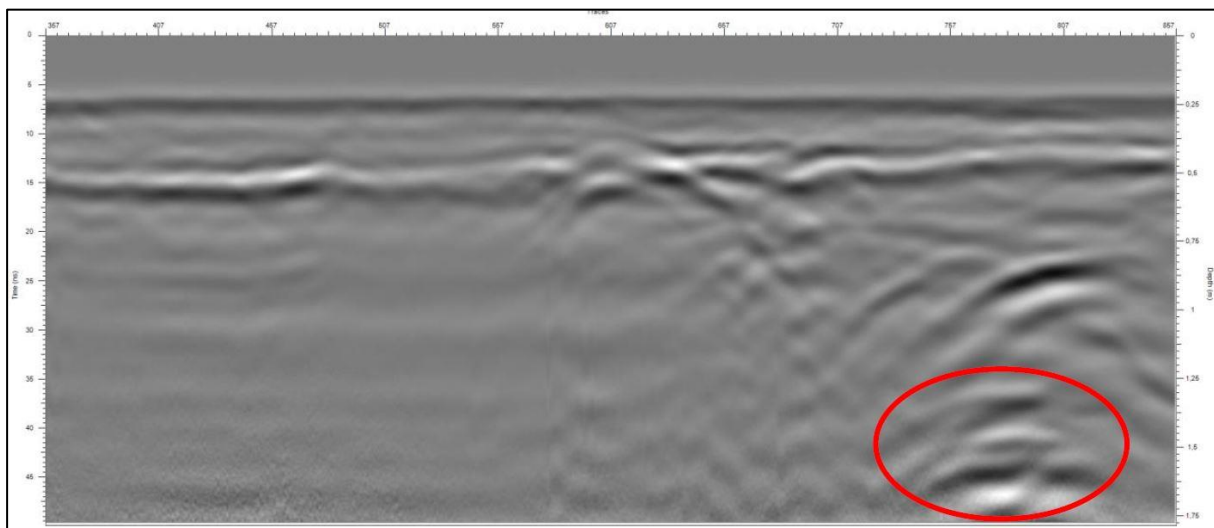
⁷⁰ VAN DER SPEETEN, 2016: pp. 1-16.

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid.

Figuur 21: Onderzoeksgebied met aanduiding van reflector (rood) ⁷³

Figuur 22: Radargram van meetlijn op dwars op de straatrichting met 200 MHz antenne, waarop de anomalie op een diepte van 1,5 m zichtbaar is (rode cirkel) ⁷⁴

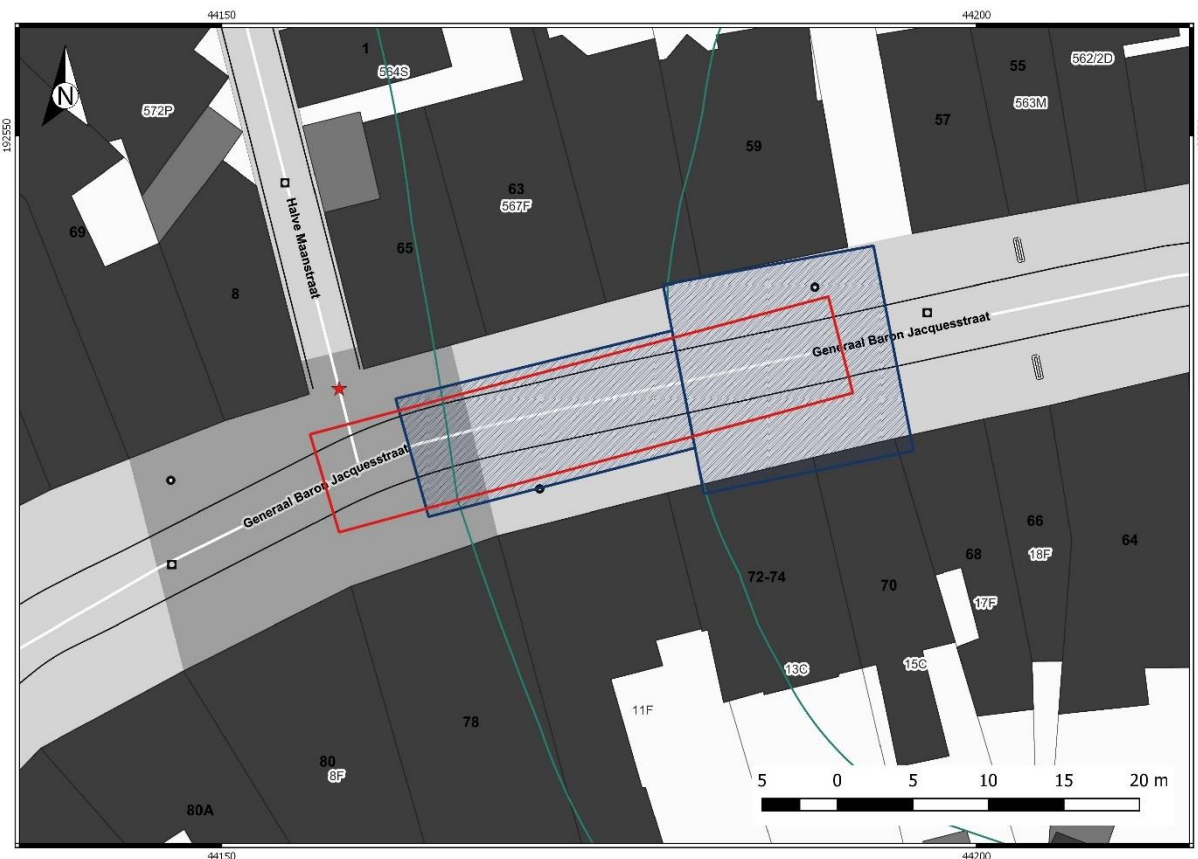
⁷³ VAN DER SPEETEN, 2016: p. 14.

⁷⁴ VAN DER SPEETEN, 2016: p. 15.

Het onderzoeken van de mogelijke aanwezigheid van archeologische sporen en structuren in de bodem door middel van geofysische detectie is echter een indirecte methode. Om 100% zekerheid te verkrijgen over de mogelijke aanwezigheid van de Westpoort in de Generaal Baron Jacquesstraat ter hoogte van de geregistreerde anomalie, is het dan ook noodzakelijk om een ingreep in de bodem uit te voeren. Op basis van het geofysische onderzoek door ADEDE bvba werd dan ook vanaf het kruispunt met de Halve Maanstraat naar het oosten toe een zone voor verder onderzoek afgebakend met een lengte van ongeveer 35 m en een breedte van ongeveer 4 m. Het hoofddoel van het veldonderzoek was dan ook het al dan niet bevestigen van de gegevens uit de geofysische detectie betreffende de mogelijke aanwezigheid van de Westpoort.

2.4 Archeologische verwachting

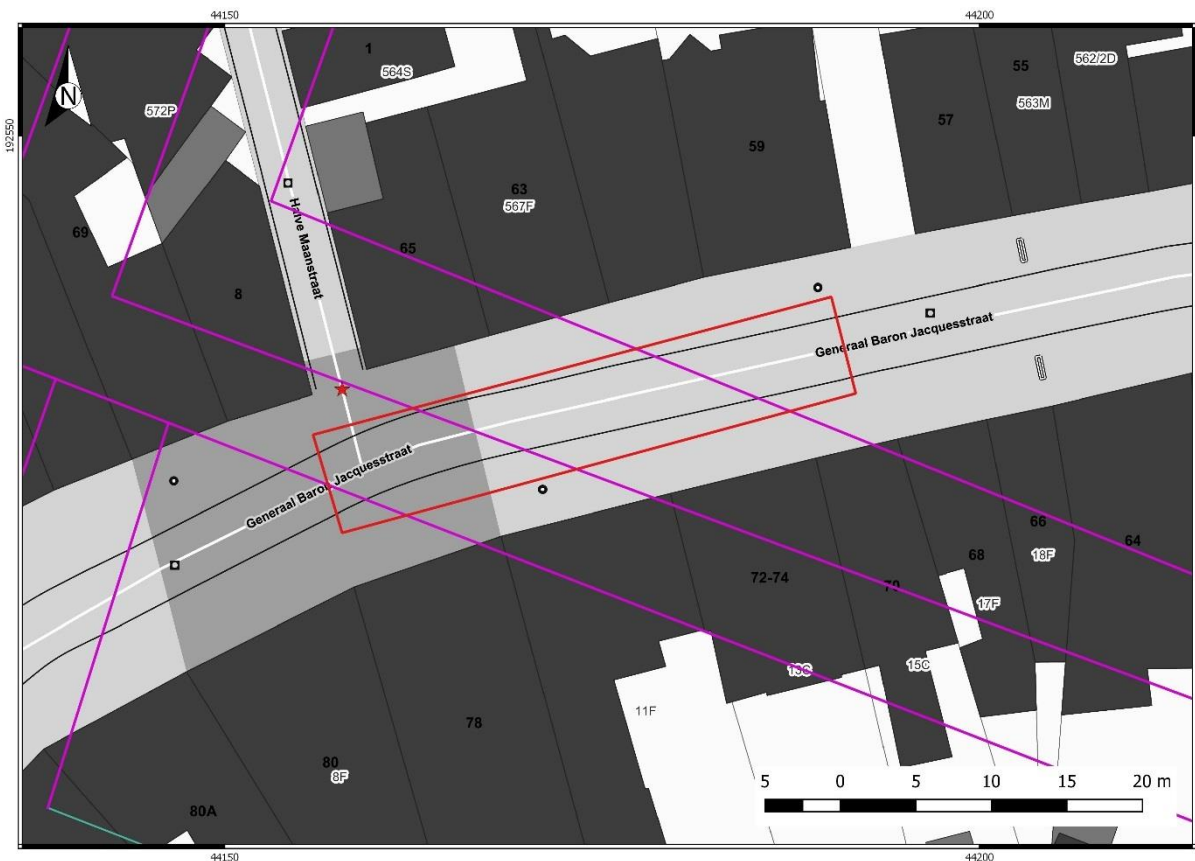
Door het bron- en iconografisch materiaal weet men enkel dat vanaf de 14^e eeuw een stenen poortgebouw met punt- of zadeldak en brugconstructie fungeerde als Westpoort. Tijdens de 17^e eeuw werd de poort mee ingegraven in de massievere omwalling van het Italiaanse type. Vermoedelijk bleef de locatie wel dezelfde. Bij de aanpassingen van het Italiaanse model naar het Oud-Nederlandse model werd de stadspoort vermoedelijk afgebroken en herleid tot een tunnel met diagonaal georiënteerde brug.

Figuur 23: Syntheseplan de eerste helft van de 14^e eeuw (donkerblauw)

Op Figuur 23 wordt de vermoedelijke situatie tijdens de 14^e en 15^e eeuw geprojecteerd op het hedendaags grondplan. Van noord naar zuid loopt de toenmalige IJzerarm met in het donkerblauw het poortgebouw (oost) met brug (west). Het voorgestelde onderzoeksgebied doorsnijdt zowel de IJzerarm, de brug en het poortgebouw. In de eerste helft van de 17^e eeuw werd de omwalling aangepast naar het Italiaans model waarbij de gracht vermoedelijk een ander verloop kende. De Westpoort zelf werd toen ingegraven in de omwalling waarbij de locatie en de constructie hoogstwaarschijnlijk nog steeds dezelfde was.

Op Figuur 24 word de vermoedelijke situatie tijdens de 2^e helft van de 17^e eeuw geprojecteerd op het hedendaags grondplan. Bij de aanleg van de omwalling volgens Oud-Nederlands model wijzigde de contouren en de omvang van de omwalling gronding. Op het plan worden de contouren van het bastion aan de Westpoort in het paars afgebeeld met in de Zuidwestelijke onderhoek de brug en de nieuwe toegangstunnel/poort die zal fungeren als Westpoort. Op basis van oudere gegeorefereerde plannen kan er gesteld worden dat er een kans is dat een flank van het bastion door het voorgestelde onderzoeksgebied loopt. De ondergrondse structuur die aangetroffen werd bij werken aan nutsleidingen staat met een rode ster aangegeven op Figuur 24.

Figuur 24: Syntheseplan vanaf de tweede helft van de 17e eeuw

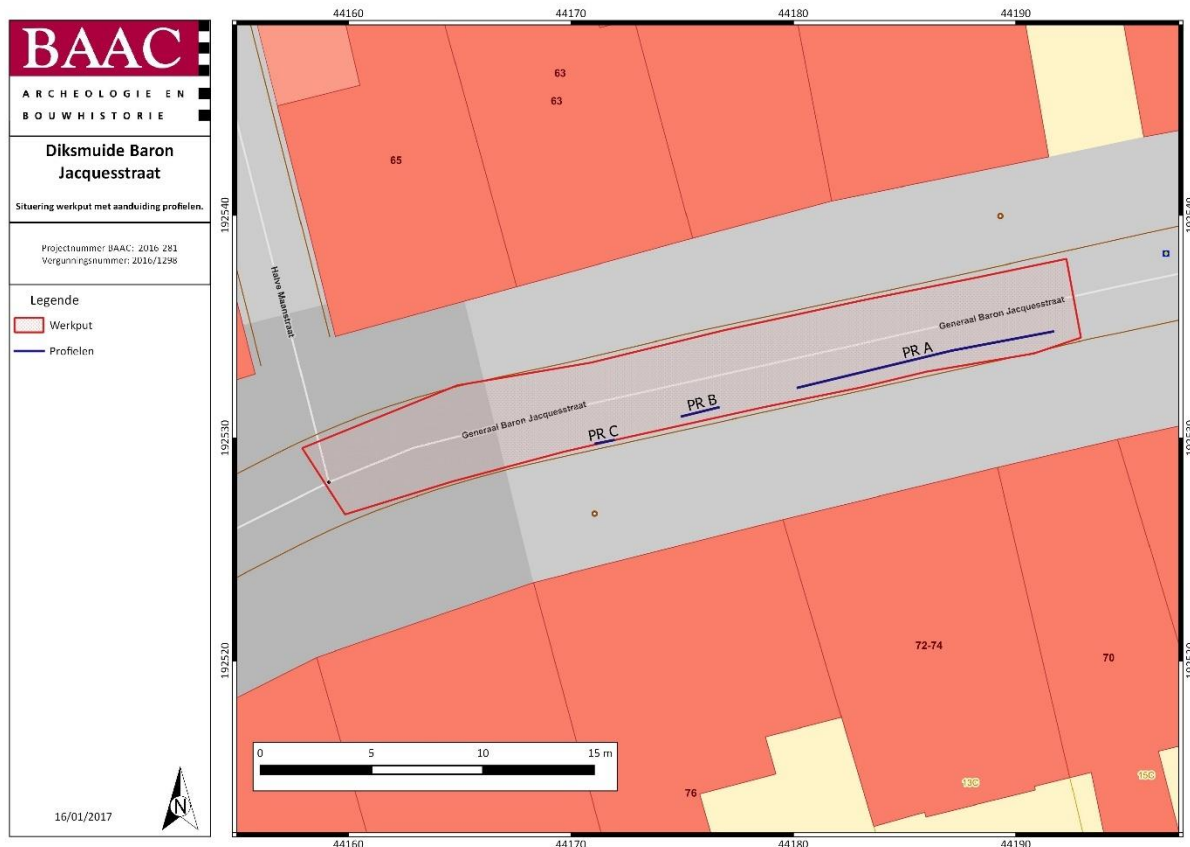
Binnen de Bijzondere Voorwaarden voor dit onderzoek werd voorafgaand aan het veldonderzoek een degelijke studie van historisch kaartenmateriaal omtrent de locatie van de stadspoort gevraagd. Indien nodig kon dit leiden tot een lokale verschuiving van de opgravingszone.

De resultaten van deze bovenliggende studie gecombineerd met de resultaten van het geofysisch onderzoek geven geen reden tot verschuiving van de opgravingszone. Vooral deze laatste was doorslaggevend om de aangestipte locatie aan te houden.

3 Methode

Alle veldwerkzaamheden zijn conform de Bijzondere Voorwaarden en conform de vigerende minimumnormen uitgevoerd. In overleg met de opdrachtgever, het Agentschap Onroerend Erfgoed en de ingenieur stabiliteit werd beslist om de opgraving te laten gebeuren in één werkput, met een vooraf afgesproken oriëntatie. Deze werkput bestond uit een lengtetracé met een totale lengte van ongeveer 35 meter en een breedte van ongeveer 4 m. De werkput had een zuidwest-noordoost oriëntatie en bevond zich in het midden van de Generaal Baron Jacquesstraat. De actuele voetpadenzone aan weerszijden van de werkput werd van het onderzoek uitgesloten omwille van de vele nutsleidingen. De werkput werd afgebakend met Heras hekken en aangegeven met duidelijke signalisatieborden.

Bij de opgraving werd gestart met het afgraven van de verstoorde bovengrond tot op het eerste relevante archeologische niveau. De werkput en enkele vaste meetpunten werden uitgezet door een landmeter (Figuur 25). Het maaiveld bevond zich gemiddeld op een hoogte van 6 m 50 TAW in het westen van het plangebied, en op een gemiddelde hoogte van 6 m 70 TAW in het oosten van het plangebied. De afgraving gebeurde met een kraan op rupsbanden van 15 ton met een gave graafbak van 2 m onder begeleiding van de leidinggevende archeoloog. Van alle vlakken werden overzichtsfoto's gemaakt en van alle sporen ook detailfoto's. De putten en sporen werden ingetekend door middel van een *Robotic Total Station* (RTS) en gedocumenteerd aan de hand van beschrijvingen. Sporen-, foto- en vondstenlijsten werden digitaal geregistreerd in het veld. Gebruik makend van de programma's *Autocad* en *QGIS* werden de verzamelde data van de opgravingsvlakken verwerkt tot een gedetailleerd en overzichtelijk grondplan.

Figuur 25: Situering van de profielen binnen de werkput

Na registratie van de archeologische sporen in dit niveau werd (machinaal indien mogelijk) gegraven naar dieper liggende niveaus, die op dezelfde manier werden behandeld. Dit gebeurde naast de riolering en naast en tussen de huisaansluitingen. De zones onder de riolering konden niet onderzocht

worden tijdens de opgraving. Het veldwerk werd dermate georganiseerd dat er efficiënt en wetenschappelijk verantwoord wordt opgegraven. Er werd gestreefd naar een maximale afstemming van kranen en grondverzet enerzijds en opgravingsploeg(en) anderzijds

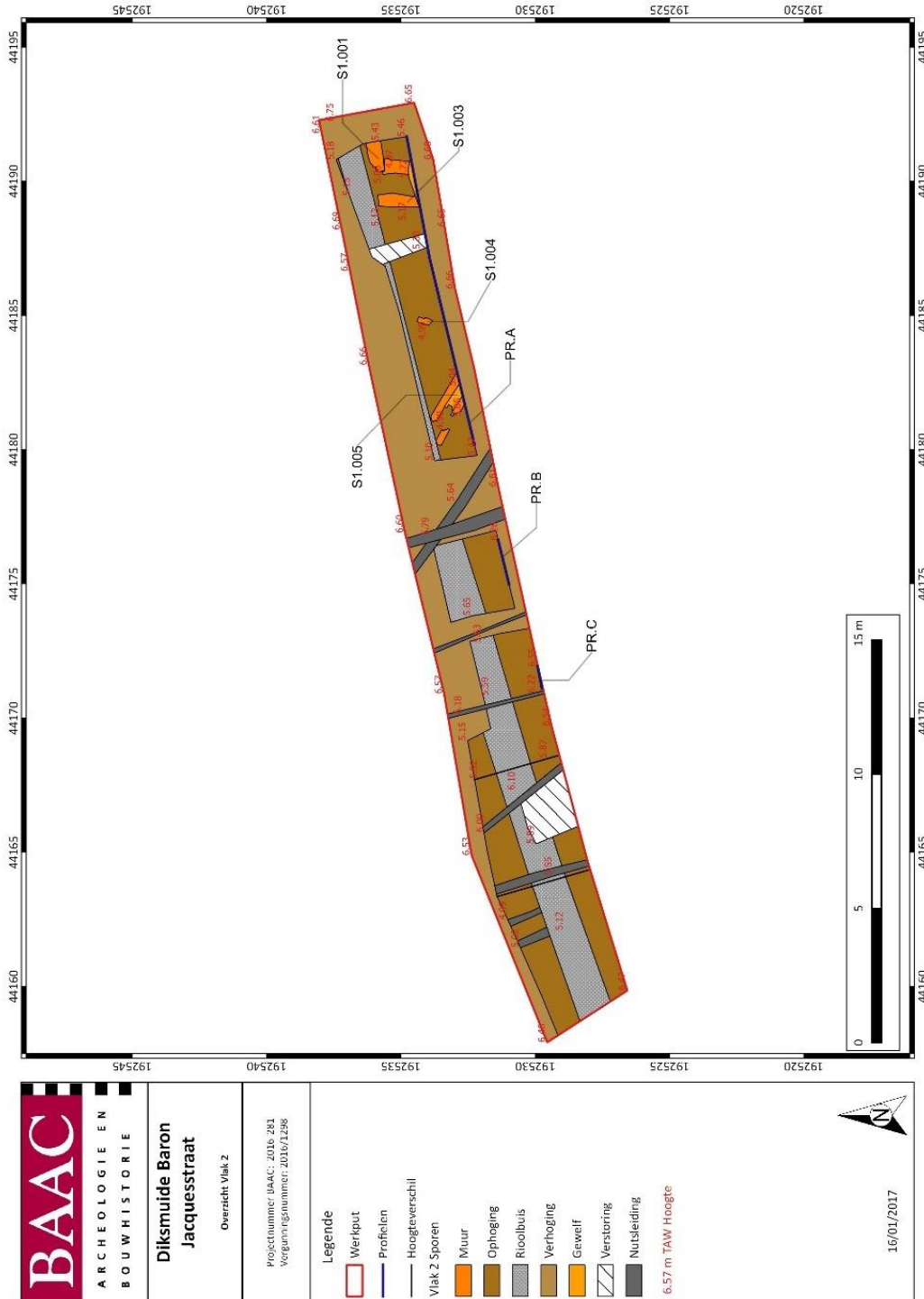
In de zuidelijke wand van de werkput werden enkele profielen aangelegd en geregistreerd. Door de aanwezigheid van verstoringen in de vorm van huisaansluitingen kon dit niet doorlopend aangelegd worden maar werden drie afzonderlijke profielen aangelegd (A, B en C). Hierbij werd de absolute hoogte van het (archeologisch) vlak en van het maaiveld genomen en op het plan aangeduid. Het profiel werd opgemeten, opgekuist, gefotografeerd, ingetekend op schaal 1/20 en beschreven per horizont op basis van de bodemkundige registratie- en beschrijvingsmethodes. De moederbodem kon hierbij niet bereikt worden, wegens de beperkte breedte van de werkput kon uit veiligheids-overwegingen niet dieper gegraven worden. Wel werd getracht de diepte van de moederbodem te kunnen bepalen door middel van een boring, die gezet werd op het diepste punt van het profiel. Op een diepte van 2 m TAW was de moederbodem echter nog steeds niet bereikt, en door de aanwezigheid van een obstakel in de bodem kon hier ook niet dieper geboord worden (zie verder).

Meteen na afloop van het onderzoek werden de werkput gedicht om verdere degradatie en instabiliteit van het terrein te voorkomen. Dit gebeurde met instemming van het Agentschap Onroerend Erfgoed.

4 Resultaten

4.1 Spoorbeschrijving en interpretatie

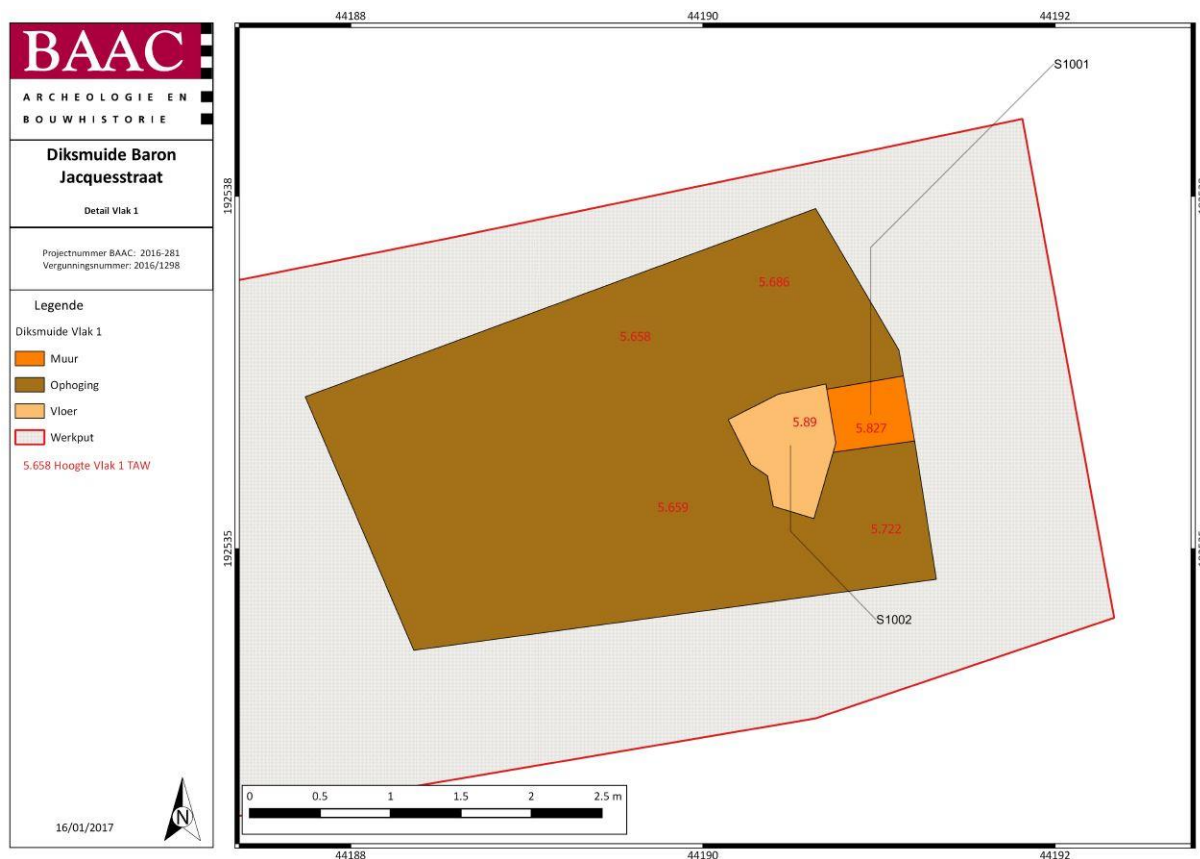
Als algemene vaststelling kan direct worden vermeld dat tijdens het veldonderzoek géén restanten van de verwachte stadspoort werden aangetroffen. De mogelijke redenen hiervoor worden verderop uitgelegd.

Figuur 26: Overzicht van de werkput, met verschillende nutsleidingen (donkergrijs) die de werkput dwarsen en de betonnen rioleringsbuis (grijs) die gevolgd kon worden over de gehele lengte van de werkput

In totaal werden bij het veldwerk slechts acht spoornummers uitgeschreven. Het betreft enkele resten van muurwerk, afvoergoten en ophogings- en dempingslagen. De aanleg van de vlakken werd bemoeilijkt doordat op verschillende locaties en dieptes diverse nog werkzame nutsleidingen werden aangetroffen die de werkput dwars doorsneden

In het uiterste noordoosten werden op een diepte van ongeveer 5,8 m TAW (bijna 1 meter onder het straatniveau) de eerste sporen aangetroffen (Figuur 27, Figuur 28). In het meest noordoostelijke deel van de werkput kwamen al snel enkele sporen tevoorschijn. Het eerste betrof een muurfragment, S1001, dat een breedte had van 58 cm en was opgebouwd uit baksteenbrokstukken met daartussen een zandmortel met kalkinclusies. Bovenop deze muur werd een fragment van een mogelijke vloer aangetroffen, S1.002. Dit spoor bestond uit zowel gele als rode bakstenen met daartussen een grijze cementmortel met kalk- en houtskoolinclusies. Gezien de beperkte afmetingen van beide sporen, veroorzaakt door recentere vergravingen, kan niet met zekerheid gezegd worden of S1.002 doelbewust bovenop S1.001 werd geplaatst en beide sporen met elkaar in verband stonden. Wat wel zeker is, is dat S1.001 bij verdiepen naar het tweede vlak duidelijk verderging voorbij S1.002. De muur ging ook dieper, waarbij de baksteenbrokstukken werden vervangen door volledige exemplaren.

Figuur 27: Grondplan detail van het eerste vlak in het noordoosten van de werkput

Figuur 28: Overzicht van vlak 1, met S1.002 deels bovenop S1.001 gelegen

Nadat beide sporen werden geregistreerd, werd verdiept naar vlak 2. Dit werd bemoeilijkt door de aanwezigheid van verschillende nutsleidingen die de werkput dwarsten op verschillende hoogtes. Omdat verschillende van deze nutsleidingen (zowel kabels als rioleringen) nog in gebruik waren, was het op sommige plaatsen in de werkput onmogelijk om te verdiepen tot het gewenste niveau (Figuur 29). Daar bovenop werd over de volledige lengte van de werkput de nog in werking zijnde betonnen riolering aangetroffen met een breedte van ongeveer 1,5 m. De bovenkant van deze betonnen rioleringsbuis bevond zich in het oosten van de werkput op een diepte van 5,60 m TAW en in het westen van de werkput op een diepte van 5,12 m TAW.

Waar mogelijk werd een tweede vlak aangelegd, de diepte ervan varieerde tussen 4,8 m TAW in het zuidwesten en 5 m TAW in het noordoosten.

Figuur 29: Foto van vlak 2 genomen vanuit het westen. De verschillende niveaus die werden aangehouden omwille van nutsleidingen zijn duidelijk te onderscheiden.

De sporen concentreerden zich in de noordoostelijke helft van de werkput. Enkel een puinig vullingspakket (S1.007) met een dikte van meer dan 3 m werd over de volledige lengte van de werkput aangetroffen.

Zoals hierboven reeds werd vermeld kon S1.001 ook in het tweede vlak gevolgd worden (Figuur 30). Deze muur, die een noordoost-zuidwest oriëntatie vertoonde, was in het tweede vlak opgebouwd uit volledige bakstenen met een kalkhoudende zandmortel.

Figuur 30: Vlak 2, detailopname van S1.003 en S1.001. Rechts in beeld de recente betonnen rioolbuis

Koud aangebouwd tegen S1.001 werd S1.003 aangetroffen (Figuur 30, Figuur 31), een gemetste goot die was opgebouwd uit twee muren met een individuele breedte van 56 cm, waarop een 1-steens dik gewelf lag. De muren waren opgebouwd uit gele bakstenen met een harde zandmortel. S1.003, dat werd geïnterpreteerd als goot en zich in het vullingpakket S1.007 bevond, werd in het noorden verstoord door de aanwezigheid van de brede betonnen rioolbuis. De vulling in de goot bestond uit puin en klei, en nadat deze vulling handmatig was verwijderd kwam op negen baksteenlagen onder de aanzet van het gewelf een fragmentarisch bewaard vloertje tevoorschijn (S1.006, Figuur 31). Dit was opgebouwd uit verschillende baksteenfragmenten, maar was grotendeels verstoord door de aanwezigheid van een recente afvoerbuis. Het vondstmateriaal dat in de vulling van S1.003/1.006 werd aangetroffen (zie 6.3 Aardewerk) vertoonde een danig brede periode vanaf de laatmiddeleeuws periode (tussen de 14de eeuw en de eerste helft van de 16de eeuw) tot materiaal uit de vroegmoderne fase (onder andere witte kleipijpfragmenten en twee bordfragmenten in witbakkend aardewerk).

Figuur 31: Zicht op S1.003 vanuit het noorden, met onderin S1.006. De verstoringen door recente rioolbuizen (zowel bij S1.003 als bij S1.006) is duidelijk zichtbaar

Wanneer de allesporenkaart van het tweede vlak geprojecteerd worden op de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840)(Figuur 32) wordt duidelijk dat er een groot verschil merkbaar is tussen de huidige rooilijn ten zuiden van de straat, en de 19de-eeuwse rooilijn. De 19de-eeuwse rooilijn doorkruiste het noordoosten van de werkput van het noordoosten naar het zuidwesten. S1.001 zou dan naar alle waarschijnlijkheid een restant kunnen zijn van de voorgevel van een gebouw dat zich in de 19de eeuw langs deze rooilijn bevond. Met de goot 1.003 als vroegmoderne 'huisaansluiting'.

Figuur 32: Vlak 2 op de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) geprojecteerd. Infra: 19de-eeuwse rooilijn doorkruist de werkput (in geel aangeduid)

Ten westen van S1.003/1.006 werd in laag S1.007 een losliggend muurfragment aangetroffen, opgebouwd uit enkele gele bakstenen.

Het laatste spoor dat werd aangetroffen in het tweede vlak (S1.005, Figuur 33) vertoonde een grote gelijkens met S1.003, de goot. Dit spoor, dat eveneens was opgebouwd uit twee parallelle muren met een gewelf, werd dan ook geïnterpreteerd als afvoergoot. Het tracé van de voormalige riool ging schuin door de werkput. De muren waren elk 36 cm breed, en opgebouwd uit een zeer rommelig muurwerk van gele bakstenen met een harde zandmortel. Boven de muren bevond zich een tongewelf. Op zes baksteenlagen onder de aanzet van het gewelf (een diepte van ca. 39 cm) werd een bakstenen bodem aangetroffen. Ook dit spoor werd in het noorden verstoord door de recente betonnen rioolbuis die over de volledige lengte van de werkput kon gevolgd worden.

Figuur 33: Zicht op S1.005 vanuit het noordwesten

In het zuidwesten in de werkput werden geen relevante sporen aangetroffen. Enkel het alomtegenwoordige opvullingspakket S1.007 werd herkend. Deze helft van de werkput was zwaar verstoord door de aanwezige nutsleidingen, waardoor op verschillende plaatsen niet kon verdiept worden. Ook de recente betonnen rioleringsbuis die van het noordoosten tot het zuidwesten het verloop van de werkput volgde, verstoordde de noordwestelijke helft van de werkput.

4.2 Bodemopbouw

Tijdens het veldwerk werd getracht om door middel van profielen zoveel mogelijk informatie betreffende de bodemopbouw ter hoogte van het plangebied te achterhalen. Door de aanwezigheid van talrijke nutsleidingen die de werkput dwarsten op verschillende hoogtes waren de mogelijkheden echter beperkt. Aangezien het noorden van de werkput over de gehele lengte verstoord werd door de aanwezigheid van een recente betonnen rioolbuis konden enkel aan de zuidelijke werkputwand profielen gezet worden. In totaal werden drie profielen geregistreerd met een noordoost-zuidwest oriëntatie, respectievelijk Profiel A, Profiel B en Profiel C (Figuur 25). Gezien de beperkte afmetingen van de werkput en de talrijke verstoringen kon bij deze profielen echter niet verdiept worden tot het niveau van de natuurlijke bodem. Toch werd getracht het niveau van de natuurlijke bodem zo goed mogelijk te achterhalen, dit door middel van een boring (Boring 1) die gezet werd op het diepste punt van Profiel A.

De combinatie van de verschillende kortere profielopnames maakten het mogelijk een algemeen beeld te krijgen van de bodemopbouw ter hoogte van de onderzoekslocatie.

Nergens in de ontgraven werkput werd de natuurlijke bodem aangetroffen. Onder de huidige bestrating werd over de gehele lengte van de werkput een metersdik pakket, met quasi identieke

opeenvolging, van puinige en opgebrachte lagen aangetroffen, zoals S1.007. De weinig aangetroffen bakstenen sporen waren in deze ophogingen aangelegd. De puinige lagen werden tot de maximale ontgravingsdiepte, ca. 2m onder maaiveld (of 4m20 TAW) waargenomen. Zoals reeds vermeld was het technisch onmogelijk om machinaal nog dieper te graven.

Door middel van een manuele boring kon het profiel A nog 2m20 dieper dan vlak 2 worden gedocumenteerd. Op deze manier werd m.a.w. een bodemopbouw van ca. 4m20 verkregen. Uit de boorstaat kon worden opgemaakt dat de puinige gelaagdheid zich tot minstens 3m onder maaiveld manifesteerde. Op ongeveer 2m80 TAW werd in de boorkop een zwart humeus en venig pakket aangeboord dat minstens nog tot 2m TAW (ofte 4m20 onder maaiveld) doorging. Op aangegeven diepte stuikte de boor op iets hard, vermoedelijk een brok puin.

De humeuze en donkere gelaagdheid in de boorstaat werd geïnterpreteerd als de vulling van een gracht. Een dergelijke pakket ontstaat wanneer humeus materiaal jarenlang wordt geaccumuleerd onder natte condities. Structuren als (wal)grachten vormen een aangewezen interpretatie.

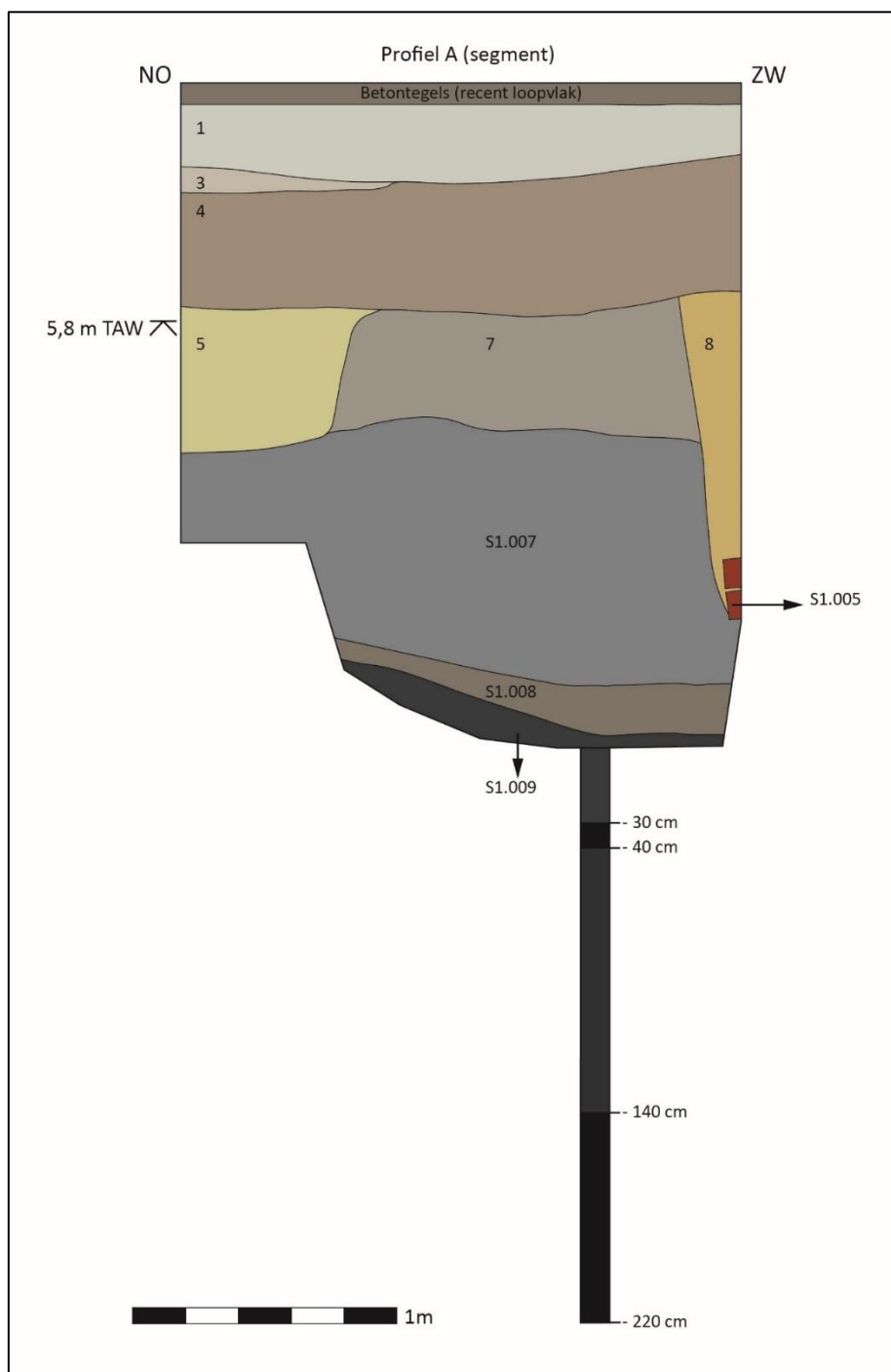
De uniforme bodemopbouw over de gehele werkput, bestaande uit dikke puinige lagen, met daaronder het aantreffen van een vermoedelijke grachtvulling doet vermoeden dat de werkput zich binnen een groot 'spoor' bevond, waarvan geen aflijning werd aangetroffen. Een interpretatie als opgevulde brede stadsgracht is een met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid.

Figuur 34: Noordoostelijke helft van Profiel A

Figuur 35: Zuidwestelijke helft van Profiel A, met een lokale verdieping, waar de manuele boring in werd gezet

Figuur 36: Onderdeel van Profiel A ter hoogte van Boring 1

4.3 Samenvatting sporen

Bij het uitgevoerde veldwerk in de Generaal Baron Jacquesstraat in Diksmuide werd de leesbaarheid van het archeologische vlak zwaar verstoord door de aanwezigheid van allerhande nutsleidingen die de werkput dwarsten. Hierdoor moest in verschillende niveaus aangelegd worden en kon het tweede vlak niet overal bereikt worden. Ook door de aanwezigheid van een recente betonnen rioolbuis die doorheen de volledige werkput gevolgd kon worden werd de zichtbaarheid van de weinige archeologische sporen beperkt.

De aangetroffen sporen bestaan voornamelijk uit postmiddeleeuwse rioleringen opgebouwd uit baksteen (S1.003/1.006 en S1.005) met onderin een bakstenen bodem. Eén spoor, S1.004, bestaat slechts uit enkele bakstenen en is mogelijk slechts een los muurfragment in opvullingslaag S1.007. De muur die zowel in vlak 1 als in vlak 2 in het noordoosten van de werkput werd aangetroffen met een noordoost-zuidwest oriëntatie, S1.001, is mogelijk een restant van de 19de-eeuwse rooilijn zoals die wordt weergegeven op de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840).

De gedocumenteerde profielen hebben aangetoond dat over de volledige lende van de werkput, ca. 35m, de bodem bestond uit dempings- en ophogingslagen. Een manuele boring, gezet tot meer dan 4m onder het huidige maaiveld, heeft de aanwezigheid van een humeuze grachtvulling kunnen aantonen.

5 Uitwerking

De uitwerking van de onderzoeksdocumentatie en de rapportage van de resultaten werd verricht door personeel van BAAC Vlaanderen (zie Tabel 2) volgens de voorwaarden beschreven in de Bijzondere Voorwaarden en de Code van Goede Praktijk.

De basisuitwerking van de opgraving omvatte een beknopte omschrijving van alle sporen in een sporenlijst, het opstellen van een fotolijst, monsterlijst en vondstenlijst. Ook werden de vondsten gereinigd, gedetermineerd, geregistreerd en gedateerd en. Ze worden tijdelijk bewaard in het kantoor en depot van BAAC Vlaanderen te Gent. De veldplannen van de opgraving werden gedigitaliseerd, opgemaakt en in overzichtelijke kaarten weergegeven. De coupe- en profieltekeningen werden gedigitaliseerd en in uniforme afbeeldingen weergegeven. Deze basisuitwerking gebeurde onmiddellijk na het veldwerk.

Tabel 2: Intern onderzoek van het vondstmateriaal.

Materiaalcategorie	Interne specialist BAAC
Bot	Annelies Claus, Anna De Rijck
Aardewerk	Jelle De Mulder
Metaal	Ron Bakx

Gezien de beperkte onderzoeksresultaten werd in overleg met de opdrachtgever en het Agentschap voor Onroerend Erfgoed beslist om geen evaluatienota op te maken. Na de basisuitwerking werd meteen gestart met de volwaardige interpretatie en analyse van de onderzoeksresultaten, hetgeen leidde tot voorliggend rapport.

6 Vondstmateriaal

In totaal werden slechts negen vondstnummers uitgeschreven, dit voor de vondstcategoriën aardewerk, glas, botmateriaal en metaal.

Binnen het vondstmateriaal kunnen grosso modo twee periodes herkend worden, namelijk een laatmiddeleeuwse fase en een vroegmoderne fase. Het merendeel van het aangetroffen vondstmateriaal kan echter niet rechtstreeks in verband gebracht worden met een bepaald spoor en is hoogstwaarschijnlijk binnen het plangebied terechtgekomen met aangevoerde grond. In de vulling van postmiddeleeuwse riolering S1.003 werden aardewerkfragmenten uit beide fases aangetroffen.

6.1 Glas

Het glas dat werd aangetroffen omvat recent materiaal en bestaat uit twee fragmenten groen glas, één fragment bruin glas en drie fragmenten wit glas. Het materiaal is afkomstig uit de vulling van S1.003, de meest oostelijke afvoergoot.

6.2 Metaal

Wat de metaalvondsten betreft gaat het om een nagel, een fragment metaaldraad en puntvormig object (V3, Figuur 37). Deze laatste werd aangetroffen in de vulling van één van de subrecente afvoergoten en is naar alle waarschijnlijkheid uit z'n oorspronkelijk context gedepositioneerd. Het kleinood werd verder onderzocht en beschreven door Ron Bakx (BAAC Vlaanderen).

Het gaat hierbij zeer waarschijnlijk om een kruisboogpunt. Het ijzeren voorwerp heeft een lengte van 9.8 cm en weegt 96 gram. De onderzijde heeft een diameter van 2.7 cm. Een vergelijkbaar exemplaar met een lengte van 9.2 cm is aangetroffen te Leidsche Rijn. Deze is gedateerd tussen ca. 1325 en 1425.⁷⁵ De kruisboog werd algemener in de 13de eeuw. De kruisboog had een bereik van circa 330 meter. De kruisbogen hadden pijlen met een aangepaste, zware stompe punt, ook wel *bout* genoemd. De slagkracht van de zware punt was zo groot, dat deze in staat was door de pantserplaten van een harnas te dringen.⁷⁶ Als krijgswapen is de kruisboog tot het midden van de 16de eeuw in gebruik.⁷⁷

Figuur 37: Mogelijke kruisboogpunt (V3)

⁷⁵ Hendriksen 2004: p. 72 (afb.127).

⁷⁶ Janssen & Thelen 2007: pp. 241-242.

⁷⁷ Hendriksen 2004: p. 70.

6.3 Aardewerk

De aardewerkvondsten uit Diksmuide – Baron Jacques kunnen chronologisch in verschillende fasen worden geplaatst. Hierbij dient wel rekening te worden gehouden met de contextuele omstandigheden waarbinnen het aardewerk gelicht is. Het gaat niet om mooi afgesloten contexten, maar om materiaal uit vlakvondsten, twee bodemprofielen en een verstoorde riool- en vloerstructuur. Algemeen kan worden gesteld dat het telkens om materiaal gaat dat van elders werd aangevoerd en niet in een primaire context kan worden geplaatst.

Een eerste fase kan gesitueerd worden tussen de 14^e eeuw en de eerste helft van de 16^e eeuw. De aanwezigheid van gedraaid, fijn verschaald grijs aardewerk, dat in de 2^e helft van de 16^e eeuw niet langer voorkomt⁷⁸, wijst op de aanwezigheid van een laatmiddeleeuwse component aardewerk op de site. Van het grijs aardewerk zijn enkel wand- en bodemfragmenten aangetroffen op de site, op basis waarvan een identificatie van specifieke vormtypes onmogelijk was. Aangezien het rood en steengoed aardewerk verder doorleven in de vroegmoderne periode, is het voor deze aardewerkgroepen moeilijker te bepalen of het schervenmateriaal al dan niet aan de laatmiddeleeuwse fase kan worden toegeschreven. Zeker wanneer het om fragmentarisch materiaal gaat.

Een aantal fragmenten rood en grijs aardewerk, afkomstig uit laag 2 en 4 van profiel B, alsook enkele losse aanlegvondsten grijs aardewerk en een fragment grijs aardewerk uit S1003/1006 (Figuur 38) kunnen met zekerheid tot fase 1 worden gerekend. Allen vertonen ze roetsporen op het exterieur, wat mogelijk een indicatie kan zijn voor een gelijkaardig functioneel gebruik. De roetsporen wijzen op contact tussen het desbetreffende aardewerk en vuur. Naar alle waarschijnlijkheid gaat het dus om aardewerk dat gebruikt is bij de vervaardiging van voedsel of een ander ambachtelijk proces waarin vuur noodzakelijk was. Voor geen van de beroette scherven was een identificatie van het vormtype mogelijk.

Voor rood en steengoed aardewerk zonder beroetting en zonder associatie met grijs aardewerk, is deze toewijzing problematischer. Dit is onder andere het geval bij twee bakpannen in rood aardewerk. Het eerste exemplaar is een laag pantype met naar buitengeplooid afgeronde rand en een geprononceerde knik op de overgang tussen bodem en wand. Het is op de binnenzijde van een integraal dekkende laag loodglazuur voorzien. Het tweede individu is voorzien van een opstaande, verdikte afgeronde rand. De identificatie als pan is voor dit exemplaar niet volledig zeker, aangezien het individu uitzonderlijk voorzien is van een horizontaal worstoor (waarschijnlijk twee) dat is aangehecht op de rand. Dit individu is zowel aan de binnen- als buitenzijde integraal voorzien van loodglazuur. Andere vormtypes zijn voor het rood aardewerk niet geïdentificeerd. Het steengoed is op de site slechts door enkele kleine scherven vertegenwoordigd, waarschijnlijk van de Raeren groep.

De resterende wand-, bodem- en oorfragmenten in rood en steengoed aardewerk, afkomstig uit de verstoorte zones of gerecupereerd als oppervlaktevondsten, kunnen niet met zekerheid worden toegeschreven aan de laatmiddeleeuwse of vroegmoderne fase.

⁷⁸ DE GROOTE 2008: pp.398–390.

Figuur 38: Overzicht van het materiaal afkomstig uit de vulling van S1.003/1.006. Rechts grijs aardewerk uit de laatmiddeleeuwse fase, links witbakkend aardewerk uit de vroegmoderne fase

Wel met zekerheid afkomstig uit de vroegmoderne fase zijn een aantal witte kleipijpfragmenten uit de 17e eeuw. Eén van de steelfragmenten is versierd met nog drie bewaarde *fleur de lys* stempels (Figuur 39), aangebracht in een ruit. Het versieren van pijpen door middel van onder andere ingestempelde versieringen is een verschijnsel dat opkomt vanaf de 17de eeuw. Gestempelde decoraties, aangebracht op het zwaartepunt van de pijp en doorgaans bestaande uit een partij gevulde ruitmotieven op de bovenzijde van de steel was zeer populair in de 17de eeuw. Ook het gebruik van het leliemotief als vulling binnen de ruitvorm was in deze periode zeer in trek.⁷⁹

Figuur 39: Kleipijpfragment met ingestempelde fleur de lys

Ook twee bordfragmenten in witbakkend aardewerk (Figuur 38), intern voorzien van glazuur en een blauwe beschildering, zijn vermoedelijk 17e-eeuws of jonger. Hetzelfde geldt voor een randscherf en oor in geglazuurd witbakkend aardewerk, mogelijk afkomstig van een theepot en een tasje.

⁷⁹ DUCO 1987: p 81.

6.4 Bot

Bij de aanleg van een tweede vlak in de eerste werkput werd een kleine fractie bot aangetroffen in één van de dempingslagen.

Het gaat om een 3-tal botfragmenten (V2) die in goede staat en op één fragment na niet gefragmenteerd zijn. Het wel gefragmenteerde stuk bot is erg moeilijk aan een skeletonderdeel of diersoort toe te wijzen. Een volgend fragment betreft een pijpbeen dat wellicht toebehoorde aan een jong rund, de groeischijf is immers nog niet verbeend. Gezien beide botonderdelen minieme knaagsporen vertonen geeft dit aan dat beide botfragmenten wellicht een tijdje aan het oppervlak hebben gelegen. Eén glanzend botfragment (Figuur 40) is een onderdeel van de vleugel (carpometacarpus) van een eerder grote vogel. Deze kan echter niet aan een specifieke diersoort toegeschreven worden.

Figuur 40: Botfragment uit een vleugel (vondstnummer 2)

7 Natuurwetenschappelijk onderzoek

In de Bijzondere Voorwaarden werd geen budget voorzien voor natuurwetenschappelijk onderzoek. Tijdens het veldwerk werd daarenboven slechts één monster genomen: een baksteen afkomstig van goot S1.005. Er leenden zich verder geen sporen tot staalname voor verder natuurwetenschappelijk onderzoek.

8 Besluit en herinterpretatie

Naar aanleiding van de geplande straatherinrichting- en rioleringswerken in Diksmuide werd een geofysisch onderzoek uitgevoerd door ADEDE bvba. Op basis van de resultaten van dit geofysisch onderzoek, waarbij een duidelijke anomalie in de ondergrond werd herkend ter hoogte van het kruispunt met de Halve Maanstraat, werd een zone aangeduid voor verder onderzoek door middel van een proefput. Na een extra kaartenstudie, uitgevoerd door BAAC bvba werd de vermeende locatie van de stadspoort niet aangepast waarop het veldonderzoek op de in de Bijzondere Voorwaarden aangegeven locatie werd uitgevoerd. Dit onderzoek werd in september 2016 uitgevoerd door BAAC Vlaanderen bvba. Het bodemarchief bleek zwaar verstoord door de aanwezigheid van verschillende nutsleidingen die de werkput dwarsten en ook de aanwezigheid van een recente betonnen rioolbuis bemoeilijkte het verdiepen tot een archeologisch leesbaar niveau.

De resultaten van het veldwerk waren beperkt. De sporen concentreerden zich in de noordoostelijke helft van de werkput, en bestonden uit twee postmiddeleeuwse rioleringen opgebouwd uit baksteen, een klein muurfragment dat mogelijk niet in verband werd aangetroffen, en een muurfragment dat mogelijk een restant is van de 19de-eeuwse rooilijn die wordt weergegeven op de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840).

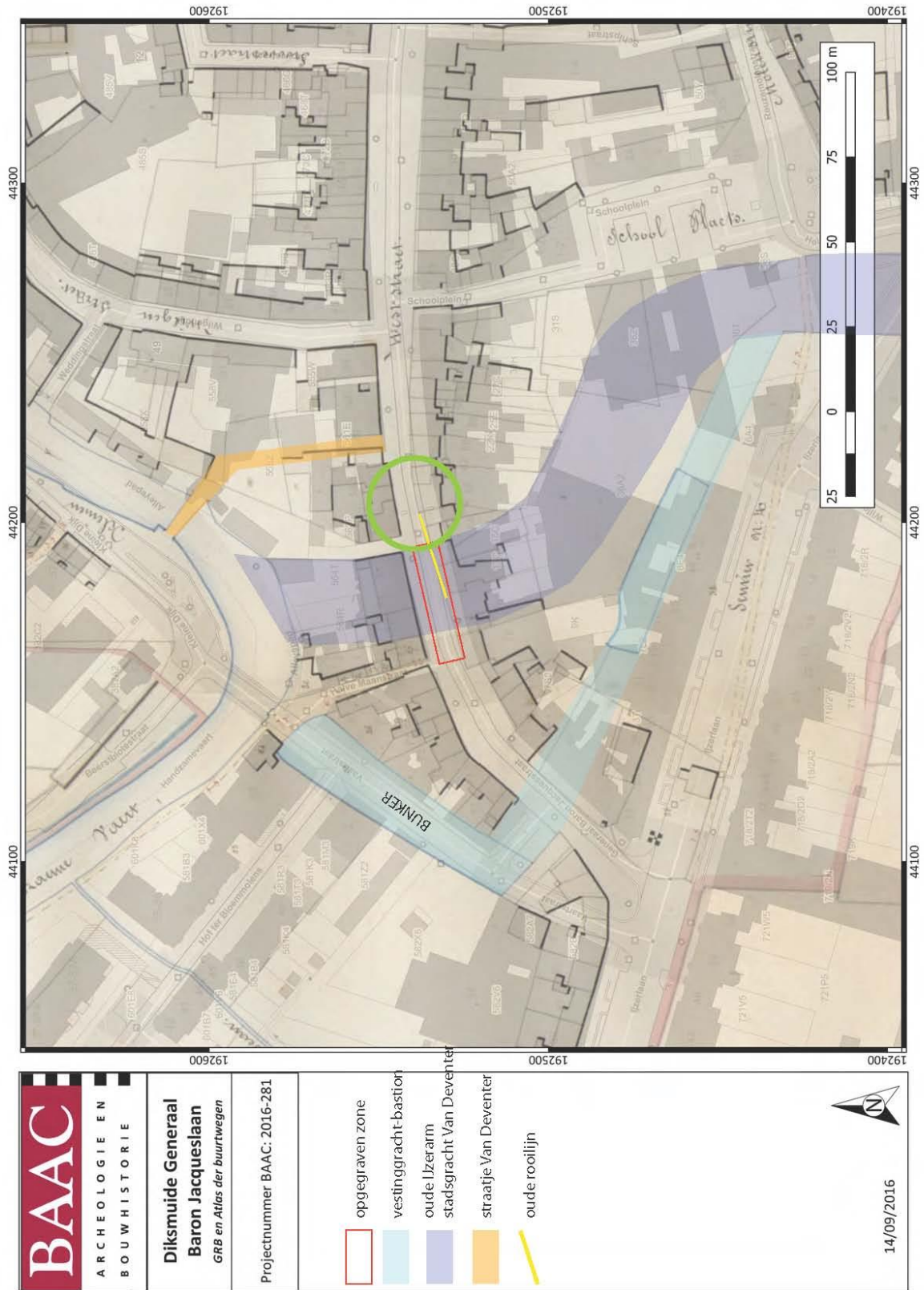
De zuidelijke werkputwand werd geregistreerd door middel van drie profielen (A, B en C). Aangezien de natuurlijke bodem niet kon bereikt worden werd getracht om het niveau van de natuurlijke bodem te bereiken door middel van een boring. In de handmatig uitgevoerde boring werd op grote diepte een sterk organische vulling aangeboord die naar alle waarschijnlijkheid als grachtvulling kan worden geïnterpreteerd. Samen met het waargenomen metersdik ophogingspakket, zonder enig uitbraakspoor, boven deze vulling doet dit het vermoeden ontstaan dat de werkput was te situeren bovenop een gedempte brede stadsgracht.

Na afloop van het veldwerk werden de veldgegevens aan een extra studie van de historische kaarten onderworpen waarbij één en ander verduidelijkt zou kunnen worden.

Met behulp van een combinatie van verschillende kaarten wordt het mogelijke ontbreken van enig restant van de poort in de onderzochte zone eventueel verklaard.

Figuur 41 geeft huidige GRB op de situatie van de Atlas der Buurtwegen weer. Daarnaast worden enkele zaken in kleur aangestipt en hieronder verduidelijkt:

- In het rode kader is de zone die in de Bijzondere Voorwaarde naar aanleiding van de interpretatie na het geofysisch onderzoek in combinatie met de historische studie werd aangestipt tot archeologisch onderzoek.
- In lichtblauw is de postmiddeleeuwse vestinggracht, van het gebastioneerde Diksmuide, aangegeven, waarvan in de 19de eeuw nog delen in het straatbeeld aanwezig waren.
- In paars-blauwe kleur is de vermoedelijke ligging van de middeleeuwse stadsgracht/IJzerarm aangeduid en dit op basis van de kaart van Van Deventer (Figuur 11). Hieruit werden eveneens een aantal koppelingen met de Van Deventer-kaart en de Atlas der Buurtwegen gegenereerd. Zo is in oranje een steegje aangeduid dat naar een brugje aan de Handzame Vaart leidde. In de huidige percellering zijn hiervan nog littekens terug te vinden. Ook de bouwblokken tussen de Wilgenstraat (ten oosten) en dit steegje en naar de middeleeuwse waterweg toe (ten westen) worden zo verduidelijkt. De oostelijke oever van de middeleeuwse gracht (ofte oude IJzerarm) is nog deels terug te vinden in de 19de eeuwse percellering (de gebogen lijn). De westelijke oever ervan is arbitrair ingetekend.
- De gele lijn geeft de 19de eeuwse rooilijn aan. In het uiterste oosten van de onderzochte werkput werd deze als muurfundering aangetroffen (S1.001) opgetekend. Na WO1 is de rooilijn vermoedelijk verplaatst.

Figuur 41: Interpretatiekaart

Indien de projectie van de middeleeuwse waterweg (paarsblauw) volgens bovenstaande wordt aangehouden, komt de locatie van de uitgegraven werkput bovenop deze laatste gracht te liggen en is het aantreffen van het metersdikke puinige pakket met onderin de organische grachtvulling perfect te verklaren.

Na bovenstaande redenering, namelijk het combineren van de kaartgegevens met de veldwerkgegevens rijst het vermoeden dat de locatie van de verwachte stadspoort meer oostwaarts moet worden gesitueerd. In

Figuur 41 is dit met de groene cirkel aangegeven.

In overleg met het Agentschap Onroerend Erfgoed en de opdrachtgever werd overeengekomen om de nu aangestipte zone bij de daadwerkelijke aanleg van de nieuwe riolering archeologische op te volgen en de grafwerken te begeleiden om zo de mogelijke resten van de poort toch nog in kaart te kunnen brengen.

Echter werd door een communicatiefout ook deze interventie niet uitgevoerd en werden de werkzaamheden voor de nutsleiding uitgevoerd zonder archeologisch toezicht. Naar verluid kwamen daarbij geen noemenswaardige structuren aan het licht.

De exacte ligging van de Westpoort kon niet worden bepaald op basis van de uitgevoerde onderzoeken.

9 Bibliografie

AGIV, 2016a. AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN: Orthofotomozaïek, middenschalig, winteropnamen, kleur, meest recent, Vlaanderen. Available at: <http://www.geopunt.be>. (geraadpleegd op 3 januari 2017).

AGIV, 2016b. AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN: Topografische Kaart NGI 1:10000 raster, klassieke reeks. Available at: <http://www.geopunt.be> (geraadpleegd op 3 januari 2017).

AGIV, 2016c. AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN: Grootchalig Referentiebestand (GRB). Available at: <http://www.geopunt.be> (geraadpleegd op 3 januari 2017).

BORREMANS M., 2015: *Geologie van Vlaanderen*, Gent: Academia Press.

CARTESIUS, 2016: *Stadsplan van Diksmuide door Jacob van Deventer* [online], www.cartesius.be (geraadpleegd op 11 juli 2016).

CAI, 2016. Centraal Archeologische Inventaris. Available at: <http://cai.onroerenderfgoed.be/> (geraadpleegd op 16 januari 2017).

DE GROOTE K., 2008: *Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen. Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen (10de – 16de eeuw)*. Relicta Monografieën I, Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed, Brussel, 2 delen.

DOV VLAANDEREN, 2016a. Databank Ondergrond Vlaanderen, *Neogeen/paleogeen (Tertiair)*. Available at: <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage> (geraadpleegd op 3 januari 2017).

DOV VLAANDEREN, 2016b. Databank Ondergrond Vlaanderen, *Quartair*. Available at: <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage> (geraadpleegd op 3 januari 2017).

DOV VLAANDEREN, 2016c. Databank Ondergrond Vlaanderen, *Bodemkaart*. Available at: <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage> (geraadpleegd op 3 januari 2017).

DUCO, D.H., 1987: *De nederlandse kleiijp. Handboek voor dateren en determineren*, Stichting Pijpenkabinet, Leiden.

GEMEENTE DIKSMUIDE, 2016: *Diksmuide* [online], <http://www.diksmuide.be> (geraadpleegd op 6 januari 2017).

GEOPUNT, 2016a. GEOPUNT VLAANDEREN: *Ferrariskaart (1777)*. Available at: <http://www.geopunt.be> (geraadpleegd op 1 juli 2016).

HASQUIN H., 1980. *Gemeenten van België: geschiedkundig en administratief-geografisch woordenboek deel 1. Vlaanderen. s.l. Gemeentekrediet van België*.

HENDRIKSEN M. 2004: *Afgedamd en afgedankt. Metaalvondsten uit twee middeleeuwse nederzettingen in Leidsche Rijn (Utrechtse materiaalcatalogus 1)*. Utrecht: Uitgeverij Matrijs.

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED, 2016a: *Diksmuide*. Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed [online]. ID 121990, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/121990> (geraadpleegd op 11 juli 2016).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED, 2016b: *Diksmuide*. Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed [online]. ID 12191, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/12191> (geraadpleegd op 6 januari 2017).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED, 2016c: *Historische stadskern van Diksmuide*. Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed [online]. ID 140003, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/140003> (geraadpleegd op 6 januari 2017).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED, 2016d: *Generaal Baron Jacquesstraat*. Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed [online]. ID 110688, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/110688> (geraadpleegd op 6 januari 2017).

JANSSEN H.L. & THELEN A.A.J. 2007: *Tekens van leven. Opgravingen en vondsten in het Tolbrugkwartier in 's-Hertogenbosch*. Utrecht: Uitgeverij Matrijs.

PIETERS R., 1885: *Geschiedenis van Dixmuide naar de beste oorkonden*, Diksmuide.

SANDERUS A., 1725: *Verheerlykt Vlaandre, vertaling in het Nederduytsch*, vol III, Leiden. [online].

VAN DELFT M. & VAN DER KROGT P., 2012: *Atlas De Wit 1698, Stedenatlas van de Lage Landen, 108. Diksmuide (Sanderus)*. Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, België en Koninklijke Bibliotheek, Nationale Bibliotheek van Nederland, pp. 264-265, 317.

VAN DER SPEETEN B., 2016: *Detectierapport Grondradar Generaal Baron Jacquesstraat – Diksmuide. Geofysische detectie*. ADEDE bvba, Gent.

VERHAEGE J., 2008: *Diksmuide ommuurd: De geschiedenis van een middeleeuwse stad vanuit militair architecturaal standpunt (9de-15de eeuw)*, Leuven: KULeuven.

WIKIPEDIA, 2016a: *Bolwerk - rondeel* [online], <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f1/Bolwerk-rondeel.svg> (geraadpleegd op 11 juli 2016).

WIKIPEDIA, 2016b: *Italiaans stelsel* [online], https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/62/Italiaans_stelsel.png (geraadpleegd op 11 juli 2016).

WIKIPEDIA, 2016c: *Coevorden* [online], <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6a/Coevorden.jpg> (geraadpleegd op 11 juli 2016).

'*Diksmuide door M. Heacke*' Open erfgoeddepot Stad Diksmuide: detailfoto door Stads- en OCMW-archivaris De Heer Chris Vandewalle.

10 Lijst met figuren

Figuur 1: Situering onderzoeksgebied op orthofoto	1
Figuur 2: Situering onderzoeksgebied op de topografische kaart.....	3
Figuur 3: Situering onderzoeksgebied op de kadasterkaart (GRB)	4
Figuur 4: Situering van het onderzoeksgebied op de tertiairgeologische kaart	5
Figuur 5: Situering van het onderzoeksgebied op de quartairgeologische kaart	6
Figuur 6: Situering onderzoeksgebied op de bodemkaart van Vlaanderen	7
Figuur 7: CAI-kaart van het onderzoeksgebied met de archeologische vindplaatsen in de omgeving.....	8
Figuur 8: Bolwerk en rondeel.	14
Figuur 9: Links a: schematische voorstelling van het Italiaanse vestingstelsel. Rechts b: Diksmuide volgens het Italiaanse vestingstelsel.	15
Figuur 10: Links a: vestingwerken van de stad Coevoorden volgens Oud-Nederlands systeem. Rechts b: vesting Diksmuide volgens Oud-Nederlands systeem.....	15
Figuur 11: De middeleeuwse Westpoort aangeduid op het stadsplan van Diksmuide door Jacob van Deventer, ca.1560.	16
Figuur 12: Detail van de Westpoort, op het stadsplan van Diksmuide door Jacob van Deventer (ca. 1560).....	16
Figuur 13: Caerte Figuratif vande Stadt ende Landen van het Schependom van Dixmude soos y gehelghen waeren ten Jaere 1613 stiptelick naerghevolght achter een ghelyck Caerte draeghende de daete van voorn[oe]emde] Jeare opden 16en en volgen[de] daghen [decem]bris 1702. In 1885 naget[ekend] door Patr[atricius] Vanuyfhuys.....	17
Figuur 14: stadsplattegrond van Diksmuide uit de Flandria Illustrata door A. Sanderus, 1644.	18
Figuur 15: Detail van de Westpoort uit de stadsplattegrond van Diksmuide door A. Sanderus, 1644.	18
Figuur 16: Plan de Dixmude afkomstig uit het Statens Arkiv te Stockholm, 2 ^e helft 17 ^e eeuw.	19
Figuur 17: Historisch stadsplan Haecke, 1716.....	20
Figuur 18: Plan der stede ende schependomlanden van Dixmude, 1774.	21
Figuur 19: contour van het middeleeuws poortgebouw aangeduid op de Ferriskaart.	22
Figuur 20: Atlas der Buurtwegen gegeorefererd.	23
Figuur 21: Onderzoeksgebied met aanduiding van reflector (rood).....	25
Figuur 22: Radargram van meetlijn op dwars op de straatrichting met 200 MHz antenne, waarop de anomalie op een diepte van 1,5 m zichtbaar is (rode cirkel).....	25
Figuur 23: Syntheseplan de eerste helft van de 14 ^e eeuw (donkerblauw).....	26
Figuur 24: Syntheseplan vanaf de tweede helft van de 17 ^e eeuw	27
Figuur 25: Situering van de profielen binnen de werkput.....	28
Figuur 26: Overzicht van de werkput, met verschillende nutsleidingen (donkergrijs) die de werkput dwarsen en de betonnen rioleringsbuis (grijs) die gevolgd kon worden over de gehele lengte van de werkput.	30
Figuur 27: Grondplan detail van het eerste vlak in het noordoosten van de werkput.	31
Figuur 28: Overzicht van vlak 1, met S1.002 deels bovenop S1.001 gelegen.	32
Figuur 29: Foto van vlak 2 genomen vanuit het westen. De verschillende niveaus die werden aangehouden omwille van nutsleidingen zijn duidelijk te onderscheiden.	33
Figuur 30: Vlak 2, detailopname van S1.003 en S1.001. Rechts in beeld de recente betonnen rioolbuis.	33
Figuur 31: Zicht op S1.003 vanuit het noorden, met onderin S1.006. De verstoringen door recente rioolbuizen (zowel bij S1.003 als bij S1.006) is duidelijk zichtbaar.	34
Figuur 32: Vlak 2 op de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) geprojecteerd. Infra: 19 ^{de} -eeuwse rooilijn doorkruist de werkput (in geel aangeduid).	35
Figuur 33: Zicht op S1.005 vanuit het noordwesten.....	36
Figuur 34: Noordoostelijke helft van Profiel A.	37
Figuur 35: Zuidwestelijke helft van Profiel A, met een lokale verdieping, waar de manuele boring in werd gezet.	38
Figuur 36: Onderdeel van Profiel A ter hoogte van Boring 1.	39
Figuur 37: Mogelijke kruisboogpunt (V3).....	42
Figuur 38: Overzicht van het materiaal afkomstig uit de vulling van S1.003/1.006. Rechts grijs aardewerk uit de laatmiddeleeuwse fase, links witbakkend aardewerk uit de vroegmoderne fase.	44
Figuur 39: Kleipijpfragment met ingestempelde fleur de lys.	44
Figuur 40: Botfragment uit een vleugel (vondstnummer 2).	45
Figuur 41: Interpretatiekaart	48

11 Bijlagen

11.1 Lijsten

11.1.1 Sporelijst

11.1.2 Fotolijst

11.1.3 Vondstenlijst

11.1.4 Monsterlijst

11.2 Digitale versie van het rapport, de bijlagen en het fotomateriaal

Bijlage 11.1.1. Sporenlijst						
Spoor	WP	Vlak	Interpretatie	beschrijving	Spoorrelaties	Datering
1.001	1	1	FUNDERING/MUUR	58cm breed; BS BROKKEN (GEEN VOLLEDIGE IN EERSTE VLAK, DIEPER WEL), ZANDMORTEL MET KALKBROKKEN, MOGELIJK FUNDERING VOOR S1002, MOGELIJK TOEVALLIG ER ONDER.BIJ VERDIEPEN GING DEZE MUUR NOG VERDER VOORBIJ S1002 EN OOK DIEPER.	ONDER S1002;	
1.002	1	1	VLOER	GELE EN RODE BS (18X9X5,5), GRIJZE CEMENTMORTEL MET KALK EN HK-INCLUSIES	OP s1001	
1.003	1	2	riool	2 muren met gewelfje; muren zijn 56cm breed; gewelf is 1-steens dik; ge bst 20x11x5; harde zandmortel	verstoord door rec riool; koud tegen S1001 ; gaat door S1.007	18-19e?
1.004	1	2	muurbrok	los; ge bst	ligt in S1.007	
1.005	1	2	riool	riool opgebouwd uit 2 muren 36cm breed en gewelf (halfsteens dik); rommelig muurwerk; ge bst 20x10x5; harde zandmortel; bst-bodem op 6 bst lagen onder aanzet gewelf (ca.39cm)	verstoord door rec riools; gaat door S1.007	
1.006	1	2	vloer	vloer in S1.003; enkele bst-fragmenten; grotendeels verstoord door recente afvoerbuis; op 9 bst-lagen onder aanzet gewelf (ca. 67cm); riool opgevuld met puin en klei		
1.007	1	2 en pr A/B	ophoging	dogr klei met aw, bst, mo; heterogeen		
1.008	1	pr A	ophoging	dogr-dobr heterogeen; humeus; aw	onder S1.007	

Bijlage 11.1.3. Vondstenlijst								
Vondst	WP	Vlak	Spoor	Vulling	Categorie	Context	Aanvullende info	Datum
1	1	1			MXX, PIJPJE	AAVL		8/09/2016
2	1	2			AW, BOT, MXX	AAVL		8/09/2016
3	1	1	1003, 1006		AW, MXX, GLAS	AFW		12/09/2016
4	1	1	1.007		AW	AAVL	PR.A	12/09/2016
5	1	1	1.008		AW	AAVL	PR.A	12/09/2016
6	1	1		4	AW	AFW	PR.B	12/09/2016
7	1	1		3	AW, MXX	AFW	PR.B	12/09/2016
8	1	1		2	AW	AFW	PR.B	12/09/2016
9	1	1			AW	AAVL		13/09/2016

Bijlage 11.1.4 Lijst monsters						
Monster	WP	Vlak	Spoor	Categorie	Aantal	Datum
1	1	2	1005	BS	1	12/09/2016

Bijlage 11.1.2. Fotolijst

2016-281 - Diksmuide Baron Jacques - WP1 - Overzicht - Vlak 1 - 001.JPG
2016-281 - Diksmuide Baron Jacques - WP1 - S1.003, S1.006 - Vlak 2 - Detail - 004.JPG
2016-281 - Diksmuide Baron Jacques - WP1 - S1.003, S1.006 - Vlak 2 - Detail - 005.JPG
2016-281 - Diksmuide Baron Jacques - WP1 - S1.003, S1.006 - Vlak 2 - Detail - 006.JPG
2016-281 - Diksmuide Baron Jacques - WP1 - S1.003, S1.006 - Vlak 2 - Detail - 007.JPG
2016-281 - Diksmuide Baron Jacques - WP1 - S1.003, S1.006 - Vlak 2 - Detail - 008.JPG
2016-281 - Diksmuide Baron Jacques - WP1 - S1.004 - Vlak 2 - Detail - 001.JPG
2016-281 - Diksmuide Baron Jacques - WP1 - S1.004 - Vlak 2 - Detail - 002.JPG
2016-281 - Diksmuide Baron Jacques - WP1 - S1.005 - Vlak 2 - Detail - 001.JPG
2016-281 - Diksmuide Baron Jacques - WP1 - S1.005 - Vlak 2 - Detail - 002.JPG
2016-281 - Diksmuide Baron Jacques - WP1 - S1.005 - Vlak 2 - Detail - 003.JPG
2016-281 - Diksmuide Baron Jacques - WP1 - S1.005 - Vlak 2 - Detail - 004.JPG
2016-281 - Diksmuide Baron Jacques - WP1 - S1.005 - Vlak 2 - Detail - 005.JPG
2016-281 - Diksmuide Baron Jacques - WP1 - S1.005 - Vlak 2 - Detail - 006.JPG
2016-281 - Diksmuide Baron Jacques - WP1 - S1.005 - Vlak 2 - Detail - 007.JPG